

ZACZĘŁO SIĘ W LIPCU

«SOLIDARNOŚĆ»

W REGIONIE ŚRODKOWO-WSCHODNIM
1980–1989

Scenariusz wystawy:
Marcin Dąbrowski

Koncepcja plastyczna:
Magdalena Śladecka

Opracowanie komputerowe:
KARTPOL s.c. Lublin

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

PROGRAM
REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

WOJEWÓDZTWO
LUBELSKIE

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Patronat honorowy

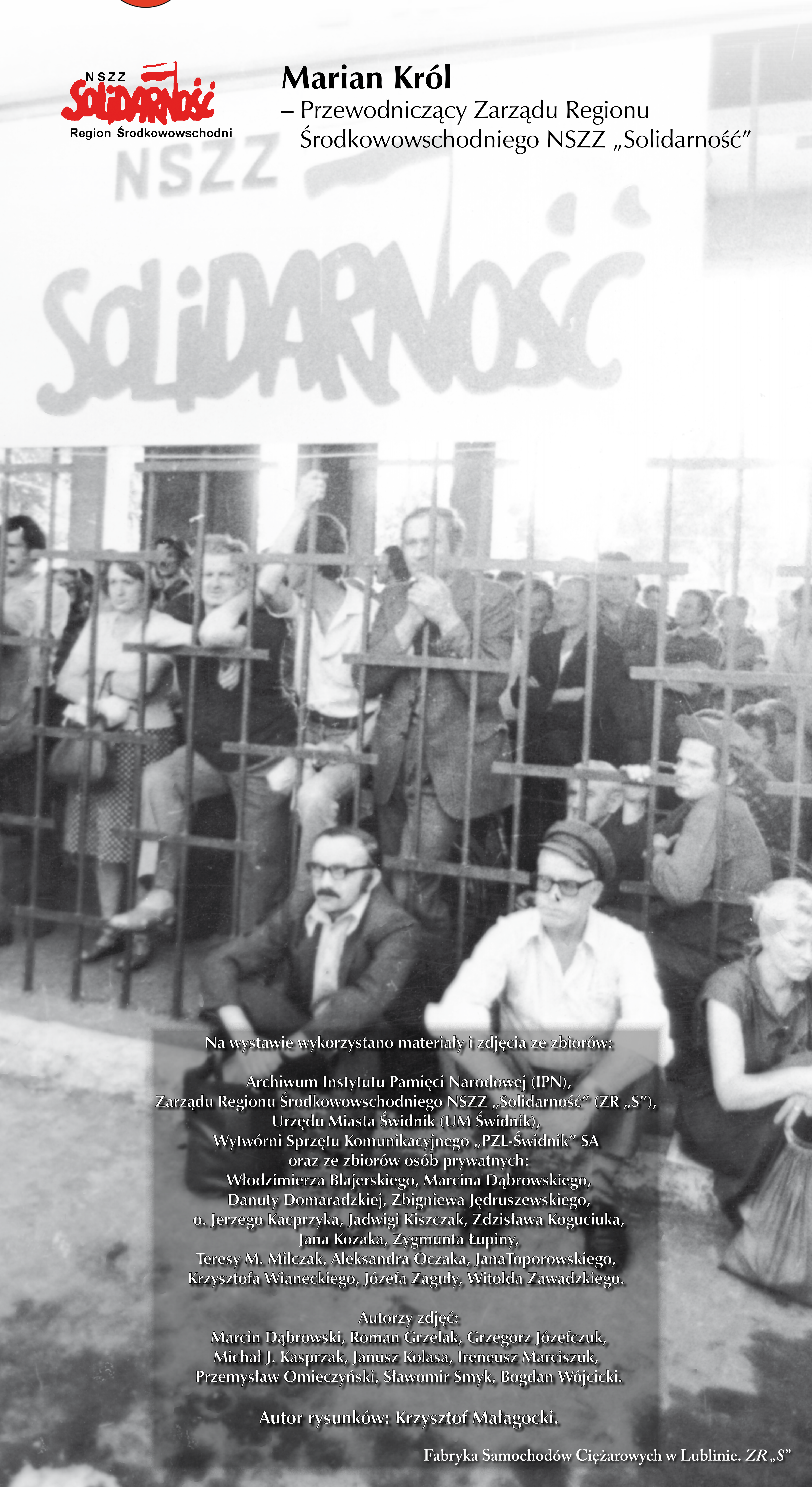
Krzysztof Grabczuk

– Marszałek Województwa Lubelskiego

Marian Król

– Przewodniczący Zarządu Regionu
Środkowoschodniego NSZZ „Solidarność”

Na wystawie wykorzystano materiały i zdjęcia ze zbiorów:

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (IPN),
Zarządu Regionu Środkowoschodniego NSZZ „Solidarność” (ZR „S”),
Urzędu Miasta Świdnik (UM Świdnik),
Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego „PZL-Świdnik” SA
oraz ze zbiorów osób prywatnych:
Włodzimierza Blajerskiego, Marcina Dąbrowskiego,
Danuty Domaradzkiej, Zbigniewa Jędruszewskiego,
o. Jerzego Kacprzyka, Jadwigi Kiszczak, Zdzisława Koguciuka,
Jana Kozaka, Zygmunta Łupiny,
Teresy M. Miłczak, Aleksandra Oczaka, Jana Toporowskiego,
Krzysztofa Wianeckiego, Józefa Zaguły, Witolda Zawadzkiego.

Autorzy zdjęć:

Marcin Dąbrowski, Roman Grzelak, Grzegorz Józefczuk,
Michał J. Kasprzak, Janusz Kolasa, Ireneusz Marciszek,
Przemysław Omieczynski, Sławomir Smyk, Bogdan Wójcicki.

Autor rysunków: Krzysztof Małagocki.

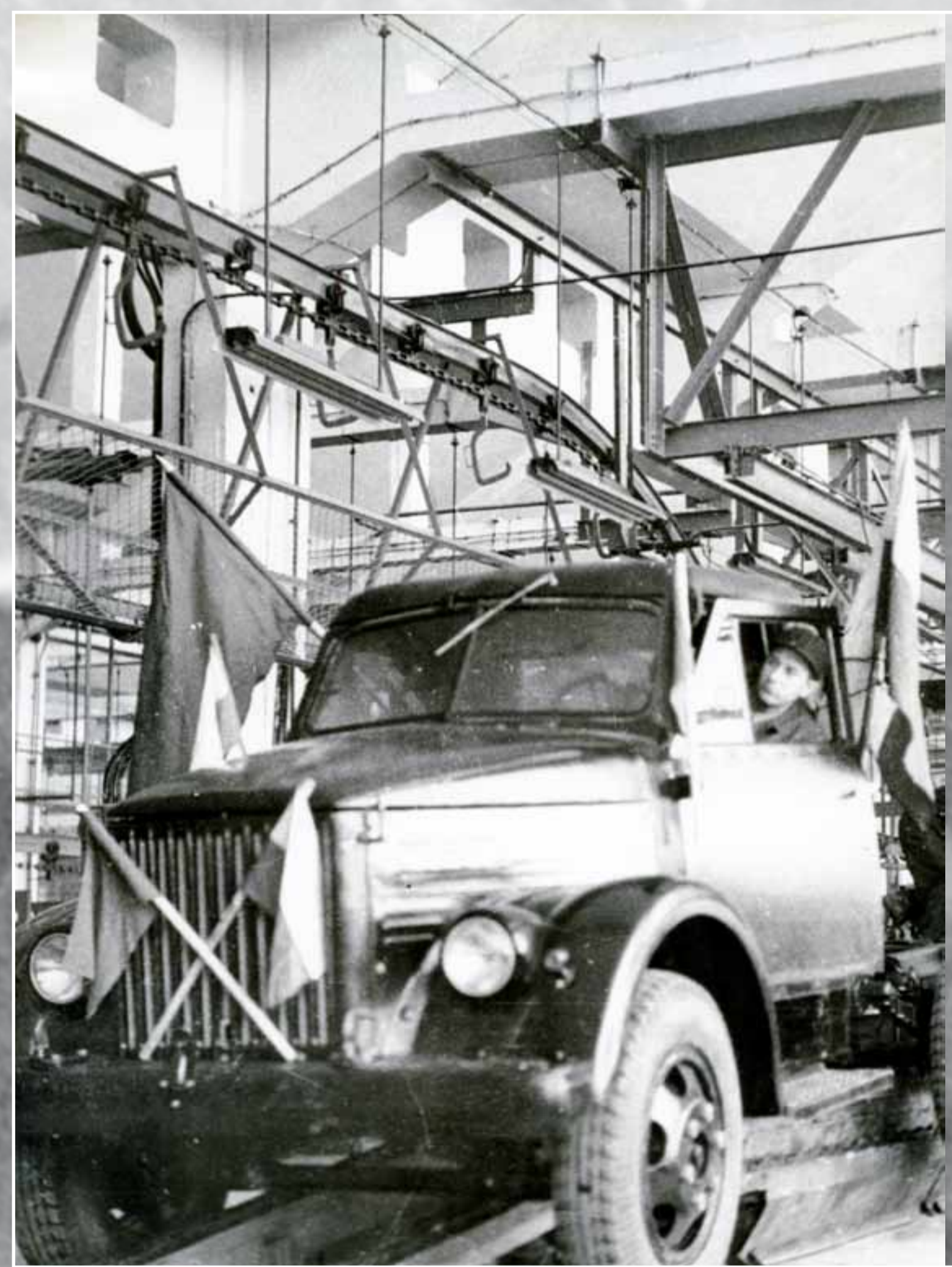
Fabryka Samochodów Ciężarowych w Lublinie. ZR „S”

W Polsce Ludowej wskutek intensywnego uprzemysłowienia na tradycyjnie rolniczej Lubelszczyźnie doszło do wykształcenia się i dynamicznego rozwoju ośrodków robotniczych, po części zbudowanych od podstaw, tak jak podlubelski Świdnik.

W 1979 r. w województwie lubelskim największymi skupiskami zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej były: Lublin (146,1 tys. zatrudnionych), Puławy (24,8 tys.), Kraśnik (18,6 tys.), Świdnik (13,4 tys.), Lubartów (10,8 tys.) i Poniatowa (6,5 tys.).

Największym zakładem pracy w regionie była Fabryka Samochodów Ciężarowych w Lublinie zatrudniająca 10,9 tys. osób.

PRZED LIPCEM

Fabryka Samochodów Ciężarowych w Lublinie. ZR „S”

Pod koniec lat siedemdziesiątych nadzieje rozbudzone na początku dekady Edwarda Gierka boleśnie rozbiły się o pogarszające się warunki życia Polaków.

Narastające uciążliwości w codziennym życiu, puste półki sklepowe, wielogodzinne kolejki po podstawowe artykuły, rażąco kontrastowały z głoszonym oficjalnie dobrobytem „robotniczego” państwa i radykalizowały nastroje, co wkrótce doprowadziło do wybuchu niezadowolenia społecznego.

W okresie tym dała się też zauważyć zwiększona aktywność opozycji politycznej. Lublin był jednym z jej czołowych ośrodków.

Puste półki w sklepie. *Roman Grzelak/ZR „S”*

Kolejka po pieczywo w Świdniku. *UMI Świdnik*

Do wybuchu strajków w lipcu 1980 r. doszło spontanicznie. Wywołała je podwyżka cen niektórych artykułów mięsnych i wędlin, wprowadzana od 1 lipca 1980 r. w bufetach i stołówkach na terenie zakładów pracy.

8 lipca 1980 r. jako pierwsza na Lubelszczyźnie przerwała pracę Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego „PZL-Świdnik”, gdzie podpisano pierwsze tego lata pisemne porozumienie ze strajkującymi robotnikami. W następnych dniach strajki objęły 90 zakładów pracy w Lublinie. Szczególnie widoczne stały się protesty węzła PKP, komunikacji miejskiej i transportu zaopatrzenia dla sklepów spożywczych.

Przywódca partyny Edward Gierk (z lewej) w Fabryce Samochodów Ciężarowych w Lublinie przed 1980 r. ZR „S”

CELESTYD

WYTWÓRNIA SPRZĘTU KOMUNIKACYJNEGO „PZL-Świdnik”
Porozumienie zawarte między Przedstawicielami Załogi wybranymi przez Załogę w dniu 11.07.1980r. a Dyrekcją, Radą Zakładową i Samorządem Robotniczym.

1. Wprowadza się z dniem 01.08.1980r. dla wszystkich pracowników akordowych V tabelę płac bez korekty norm oraz ustala się 50% przeszeregowań o jedną grupę osobistego zaszerzowania dla w/w grupy pracowników akordowych.
2. Z dniem 01.08.1980r. wprowadza się dla wszystkich pracowników dniówkowych IV tabelę płac oraz podnosi się premię do 15% dla wszystkich pracowników z zachowaniem dotychczasowych wyższych premii.
3. Z dniem 01.08.1980r. dla pracowników umysłowych przelicza się kwotę pieniędzy dla zabezpieczenia 100% przeszeregowań o jedną grupę wyżej - podział do dyspozycji kolektywu.
4. Dyrekcja i Samorząd Robotniczy wystąpi z postulatem do Ministra Przemysłu Maszynowego aby podnieść z dniem 01.01.1981r. średnią płacą o 400.-zł. dla wszystkich pracowników Zakładu.
5. Wojewoda Lubelski zagwarantuje, że miasto Świdnik w rozdziale w/wy będzie jak miasto Lublin. Do końca miesiąca lipca br. Rada Zakładowa i Dział Socjalny zaproponuje formę sprzedaży dla pracowników Zakładu.
6. Wszystkie postulaty od załóg zostaną rozpatrzone i załoga będzie sukcesywnie informowana poprzez narady produkcyjne i konferencje Samorządu Robotniczego o sposobie ich załatwienia.
7. W stosunku do całej załogi oraz jej przedstawicieli nie będą wyciągane żadne konsekwencje z tytułu postoju.
8. Komitet Zakładowy PZPR z pomocą Władz Wojewódzkich, w imieniu Załogi, wystąpi do Władz Centralnych z postulatem: aby w miarę możliwości utrzymania wzrastały płace podstawowe.

Podpisy:
Przedstawiciele Załogi: Bartkiewicz Zofia
Kawowski Zygmunt
Olcha Roman

1. Dyryktor WSK
2. Przew. Samorządu Robotniczego
3. Przew. Rady Zakładowej

2 dużej 26.07.81
dejmuni's ony
Tajme
DYREKTOR WSK
prof. inż. Jan Czopala

Komunikat z posiedzenia Biura Politycznego KC PZPR w dniu 18. VII. 1980 r. w sprawie sytuacji w Lublinie

W dniu 18 lipca br. odbyło się posiedzenie Biura Politycznego, na którym rozpatrzone informacje o sytuacji, jaka wytworzyła się w Lublinie.

Biuro Polityczne wyraża w tym celu głębokie niezadowolenie z sytuacji w zakładach produkcyjnych i komunalnych oraz w Lublinie w ogóle, gdzie w tym czasie ogólna sytuacja w mieście, zwłaszcza w zakresie dostaw żywności, jest bardzo trudna. Wobec tego Biuro Polityczne wyraża głęboką troskę o sytuację w Lublinie i wzywa do podjęcia natychmiastowych i skutecznych działań na rzecz poprawy sytuacji w mieście.

PROLETARIUSZE WSZYSTKICH KRAJÓW ŁĄCZcie SIĘ!

sztandar

DZIENNIK POLSKIEJ ZJEDNOCZONEJ PARTII ROBOTNICZEJ

WARSZAWA (PAP). 18 lipca, przewodniczący Rady Państwa prof. Henryk Jabłoński przyjął w Warszawie ministra spraw zagranicznych prof. Mochlara Kusumaatmadja z Indonezji.

Spotkanie Edwarda Bahiucha z indonezyjskim ministrem

WARSZAWA (PAP). 18 lipca, przewodniczący Rady Państwa prof. Henryk Jabłoński przyjął w Warszawie ministra spraw zagranicznych prof. Mochlara Kusumaatmadja z Indonezji.

Poprawa pogody sprzyja likwidacji skutków ulewnych deszczów

WARSZAWA (PAP). Jak interneta Główny Komitet Prezydencyjny w dniu 18 lipca dały pogody. Wskazywało się, że w najbliższych dniach pogoda będzie korzystniejsza.

Plenum KW PZPR w Lublinie Ocena sytuacji i wnioski na dziś i jutro

W dniu 18 lipca br. odbyło się plenum KW PZPR w Lublinie. Na posiedzeniu rozpatrzone zostały informacje o sytuacji w zakładach produkcyjnych i komunalnych oraz w Lublinie w ogóle.

Charakterystyczną cechą strajków było to, że robotnicy pozostali na terenie swoich zakładów pracy, tam przedstawiając swoje postulaty i negocjując ich spełnienie. Wśród postulatów dominowały sprawy wewnątrzzakładowe, socjalne i ekonomiczne. W pojedynczych zakładach ośmielano się na więcej, wskazując na niereprezentatywność ówczesnych związków zawodowych i ich zależność od władzy komunistycznej lub na brak wolności słowa w Polsce.

18 lipca 1980 r. w kulminacyjnym momencie lubelskich strajków, władze wystosowały „Apel do mieszkańców miasta Lublina” wzywający do powrotu do pracy, a Biuro Polityczne KC PZPR w Warszawie zdecydowało o powołaniu Komisji Rządowej do rozpatrzenia postulatów lubelskich zakładów pracy.

Od 8 do 24 lipca 1980 r., strajki i protesty pracownicze na Lubelszczyźnie objęły ponad 150 zakładów. Odbiły się one echem w całym kraju i przełamały barierę strachu wśród robotników.

Główne zakłady pracy Lublina strajkujące w lipcu 1980 r.

Opracowanie Anna Łukasik

ROZCZĄTKI

Sierpniowe strajki na Wybrzeżu i porozumienia społeczne, podpisane przez władze PRL i strajkujących w Szczecinie, Gdańsku i Jastrzębiu, które wymuszały zgodę władz na powstanie Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, na nowo ożywiły lipcowe komitety strajkowe na Lubelszczyźnie, które przekształcały się w Komitety Założycielskie NSZZ.

10 września 1980 r. w Świdniku zawiązano Międzyzakładowy Środkowo-Wschodni Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych z siedzibą w Lublinie, nazywany potem w skrócie MKZ Region Środkowo-Wschodni.

Stopniowo skupił on wokół siebie większość struktur zakładowych i międzyzakładowych z terenu historycznej Lubelszczyzny.

Czesław Niezgoda,
pierwszy przewodniczący
regionu. ZR „S”

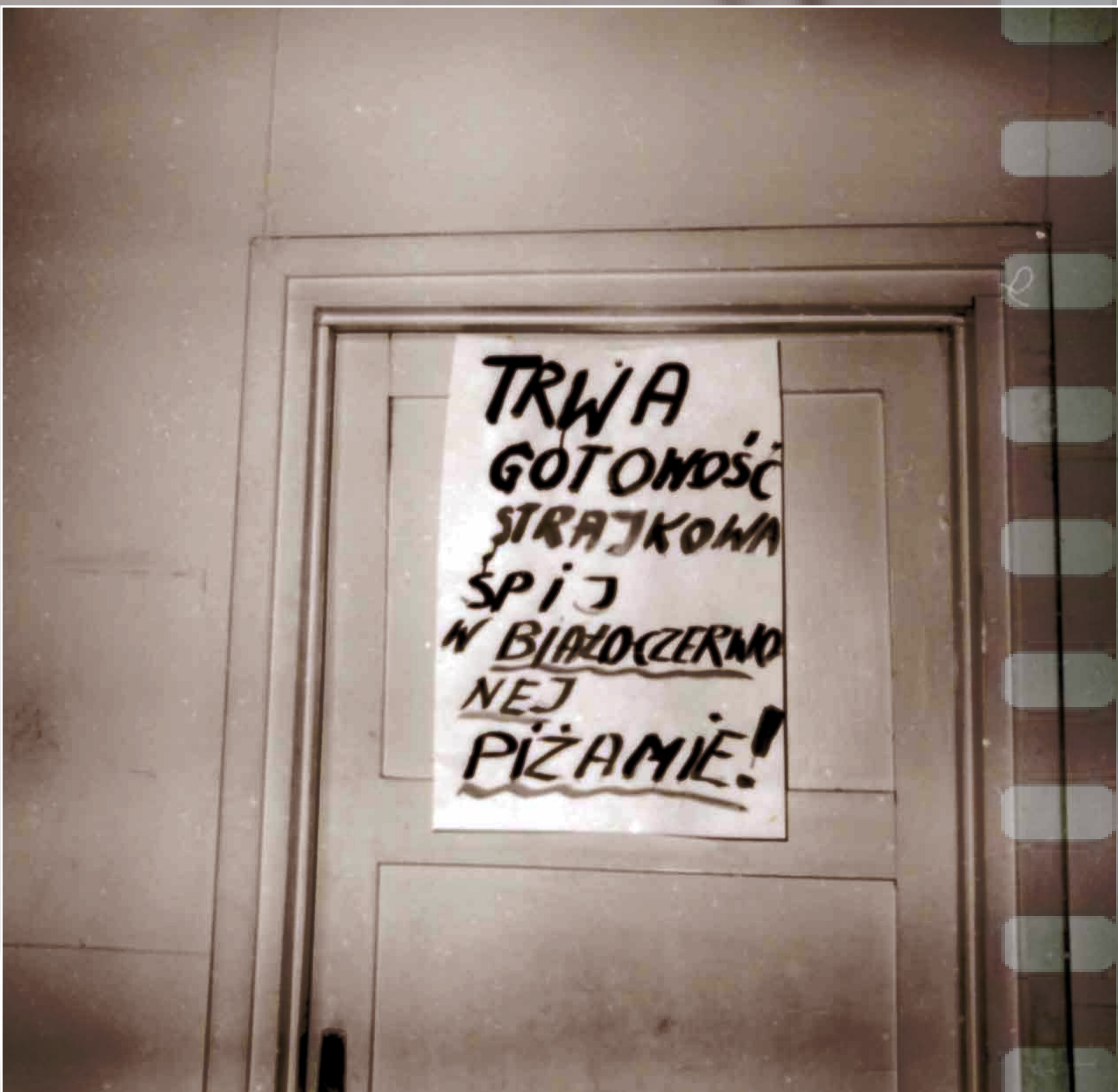
Pierwsza siedziba regionalnej „Solidarności”
przy ul. Okopowej w Lublinie. ZR „S”

MKZ NSZZ

SOLIDARNOŚĆ
REGION ŚRODKOWO-WSCHODNI

Akcja plakatowa „Solidarności” w Lublinie.
Przełom 1980/1981 r. ZR „S”

BUDOWANIE WOLNOŚCI

W warunkach braku swobody działalności publicznej, „Solidarność”, zarejestrowana formalnie 10 listopada 1980 r. i będąca nominalnie tylko związkiem zawodowym, zagospodarowywała coraz to nowe pola aktywności społecznej i politycznej Polaków.

Okazała się też najskuteczniejszym od 1944 r. instrumentem upominania się przez polskie społeczeństwo o swoją tożsamość i podmiotowość.

W Regionie Środkowo-Wschodnim budowaniu społecznej wolności służyły między innymi takie inicjatywy, jak Wszechnica Związkowa, tworzenie samorządów pracowniczych czy Ruch „Solidarności Rodzin”.

Siłą Związku była zdolność skupienia w swoich szeregach ludzi różnych środowisk społecznych i zawodowych.

Zebranie związkowe
w siedzibie regionalnej
„Solidarności”.
Roman Grzelak/ZR „S”

Siedziba Zarządu Regionu „Solidarności”
przy ul. Królewskiej w Lublinie. ZR „S”

Spotkanie z poetą Czesławem
Miłoszem (z lewej) i Lechem
Wałęsą (z prawej) na terenie KUL.
12 czerwca 1981 r.
Grzegorz Józefczuk

W kwietniu-maju 1981 r. odbyło się w Świdniku I Walne Zebranie Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego. Region skupiał w swych szeregach 332 tys. związkowców i 1300 organizacji zakładowych.

Zjazd wyłonił demokratyczne władze: Zarząd Regionu z przewodniczącym Janem Bartczakiem na czele. Delegaci przyjęli dokument domagający się od władz PRL uwolnienia więźniów politycznych i zaniechania represji wobec opozycyjnych działaczy politycznych, społecznych i związkowych.

Upomniano się też o zasadę wolności słowa, prawo do informacji oraz swobodny przepływ myśli i idei jako niezbędne elementy demokratycznego funkcjonowania społeczeństwa.

Wybrany Zarząd Regionu. *Michał J. Kasprzak*

Prezydium WZD. *Michał J. Kasprzak*

Przewodniczący regionu Jan Bartczak. ZR „S”

ZJAZD W ŚWIDNIKU

REGION ŚRODKOWO-WSCHODNI

Obszar, na którym w latach 1980–1981 ostatecznie ukształtowały się struktury Regionu Środkowo–Wschodniego NSZZ „Solidarność”, obejmował w całości ówczesne województwa: lubelskie i zamojskie, a także fragmenty województw: białkopodlaskiego (rejon Radzyna Podlaskiego, Międzyrzec Podlaskiego i Parczewa), chełmskiego (rejon Włodawy) oraz siedleckiego (rejon Łukowa).

Do stycznia 1981 r. do regionu należały też ośrodki w Chełmie i Krasnymstawie, które następnie utworzyły własny Region Chełmski.

W maju 1981 r. status oddziałów podległych Zarządowi Regionu w Lublinie uzyskały ostatecznie: Biłgoraj, Hrubieszów, Kraśnik, Lubartów, Łuków, Międzyrzec Podlaski, Parczew, Poniatowa z Opolem Lubelskim, Puławy, Radzyń Podlaski, Tomaszów Lubelski, Włodawa i Zamość.

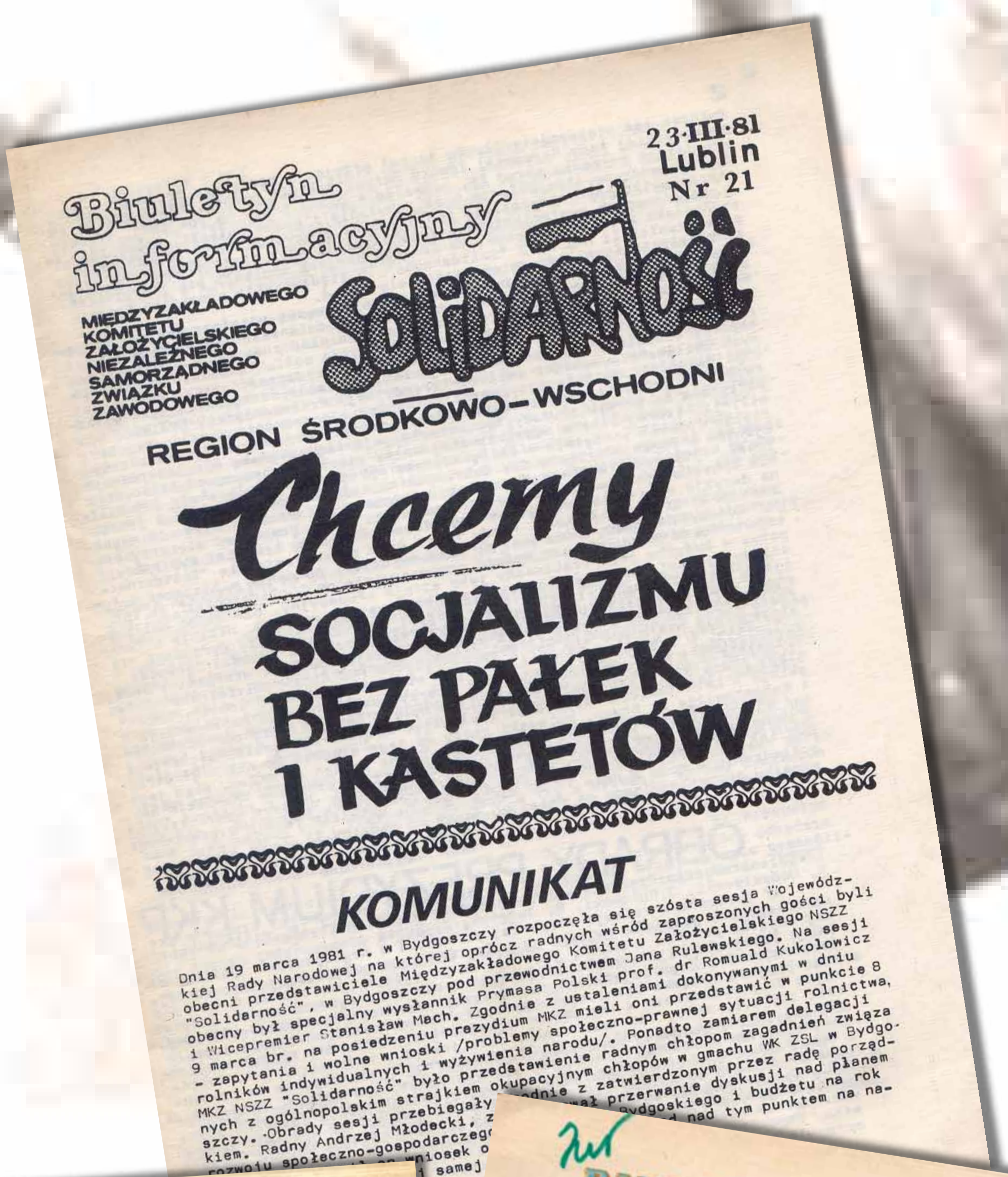

PRASA ZWIĄZKOWA

Ważną sprawą dla „Solidarności” było przełamanie monopolu władz na informację i uniezależnienie się od komunistycznej propagandy.

Na fali sierpniowego zrywu w latach 1980–1981 w Regionie Środkowo–Wschodnim pojawiło się spontanicznie około 80 niezależnych tytułów prasowych, w większości wydawanych przez NSZZ „Solidarność”, ale także przez Niezależne Zrzeszenie Studentów, NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” czy niezależne harcerstwo.

Pracownia poligrafii MKZ Regionu Środkowo-Wschodniego. ZR „S”

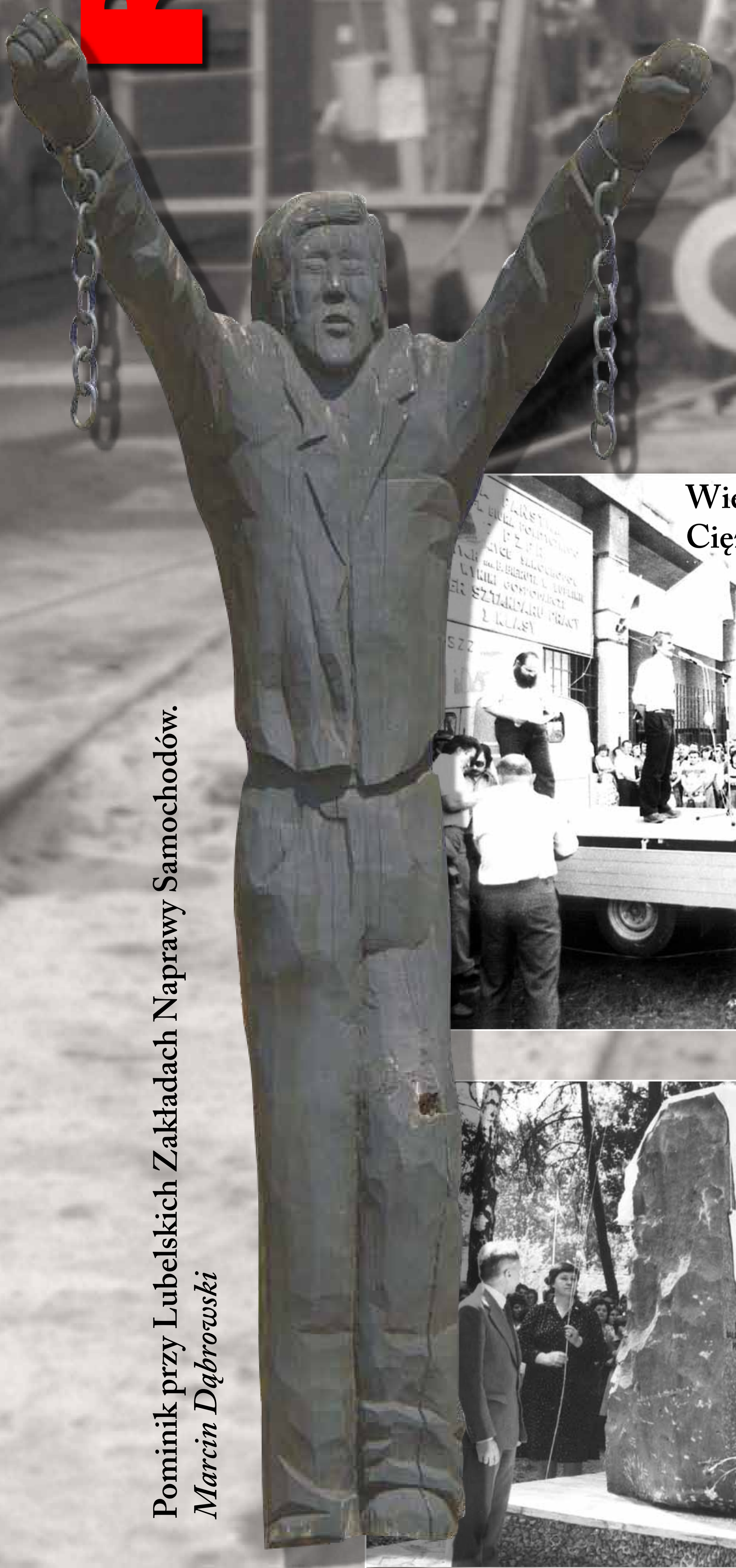
ROCZNICA LIPCA

W lipcu 1981 r. ważną rangę nadano obchodom pierwszej rocznicy strajków Lubelskiego Lipca.

Przy Lubelskich Zakładach Naprawy Samochodów postawiono Krzyż Wdzięczności z rzeźbą robotnika rozrywającego kajdany. W WSK Świdnik odsłonięto pomnik na placu, gdzie rok wcześniej gromadziła się strajkująca załoga.

Wysoką rangę nadano obchodom w Lokomotywowni PKP Lublin, gdzie jesienią odsłonięto okazały Krzyż Doli Kolejarskiej.

Lokomotywownia PKP Lublin. *Michał J. Kasprzak*

Pomnik przy Lubelskich Zakładach Naprawy Samochodów.

Marcin Dąbrowski

Wiec w Fabryce Samochodów Ciężarowych w Lublinie. ZR „S”

Uroczystości w Lokomotywowni PKP Lublin. *Michał J. Kasprzak*

Odświeżenie pomnika w Świdniku. ZR „S”

Na Lubelszczyźnie od 1978 r. funkcjonowały niezależne od władz inicjatywy ruchu chłopskiego w postaci Komitetu Samoobrony Chłopskiej Ziemi Lubelskiej z Januszem Rożkiem na czele.

Od samego początku NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego wspomagał niezależny ruch chłopski i rodzącą się „Solidarność Wiejską”.

Pozwoliło to na zorganizowanie NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” Region Środkowo-Wschodni.

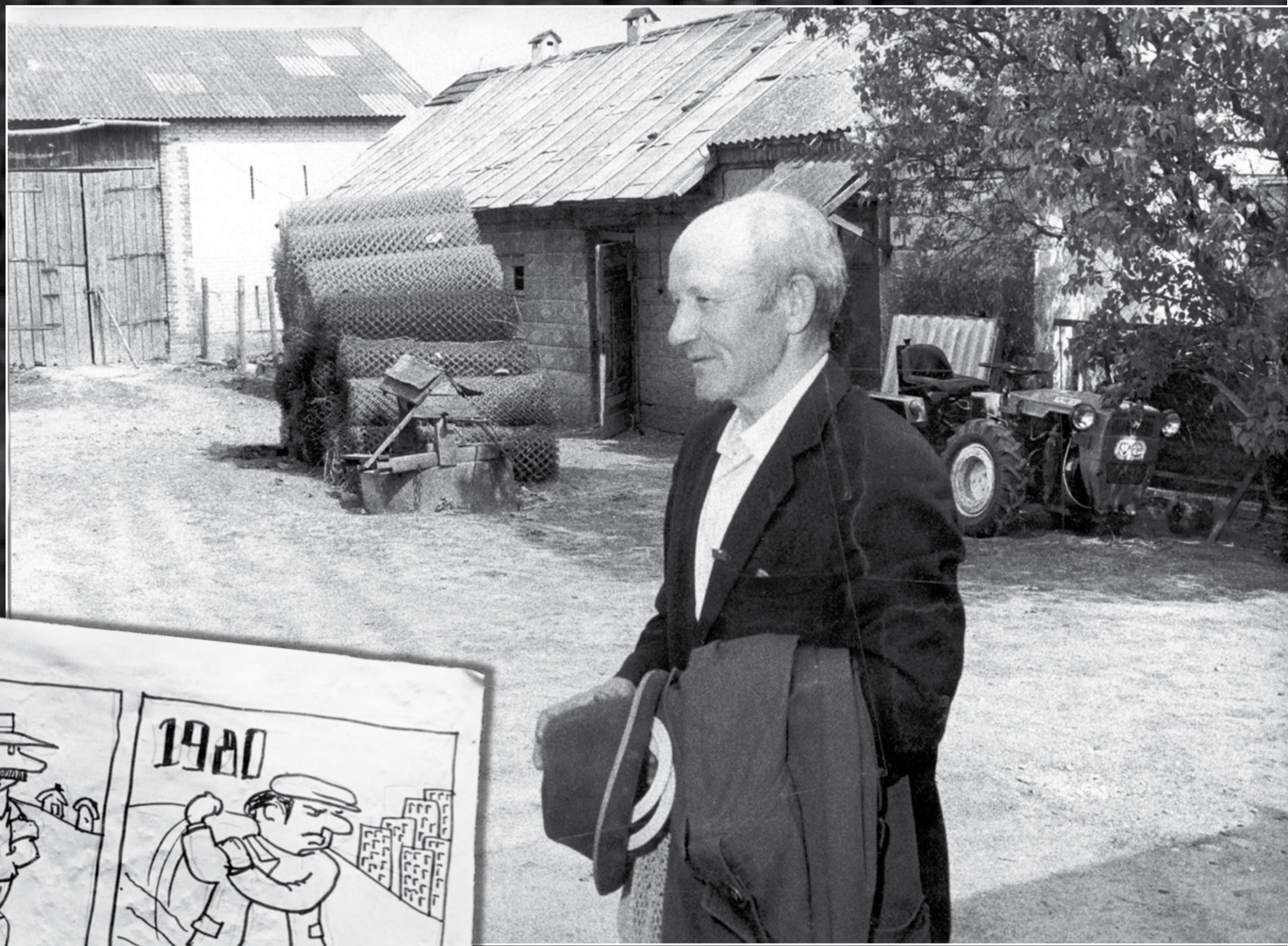
Władze komunistyczne bardzo długo nie chciały uznać legalności NSZZ RI „Solidarność”, który został zarejestrowany dopiero 12 maja 1981 r. dzięki uporowi rolników.

Malowanie plakatów popierających „Solidarność Wiejską” w siedzibie regionalnej „Solidarności”.
ZR „S”

SOLIDARNOŚĆ WIEJSKA

Janusz Rożek – twórca niezależnego ruchu chłopskiego na Lubelszczyźnie.
Janusz Kolasa/ZR „S”

Spotkanie rolników z Lubelszczyzny.
Jesień 1980 r. ZR „S”

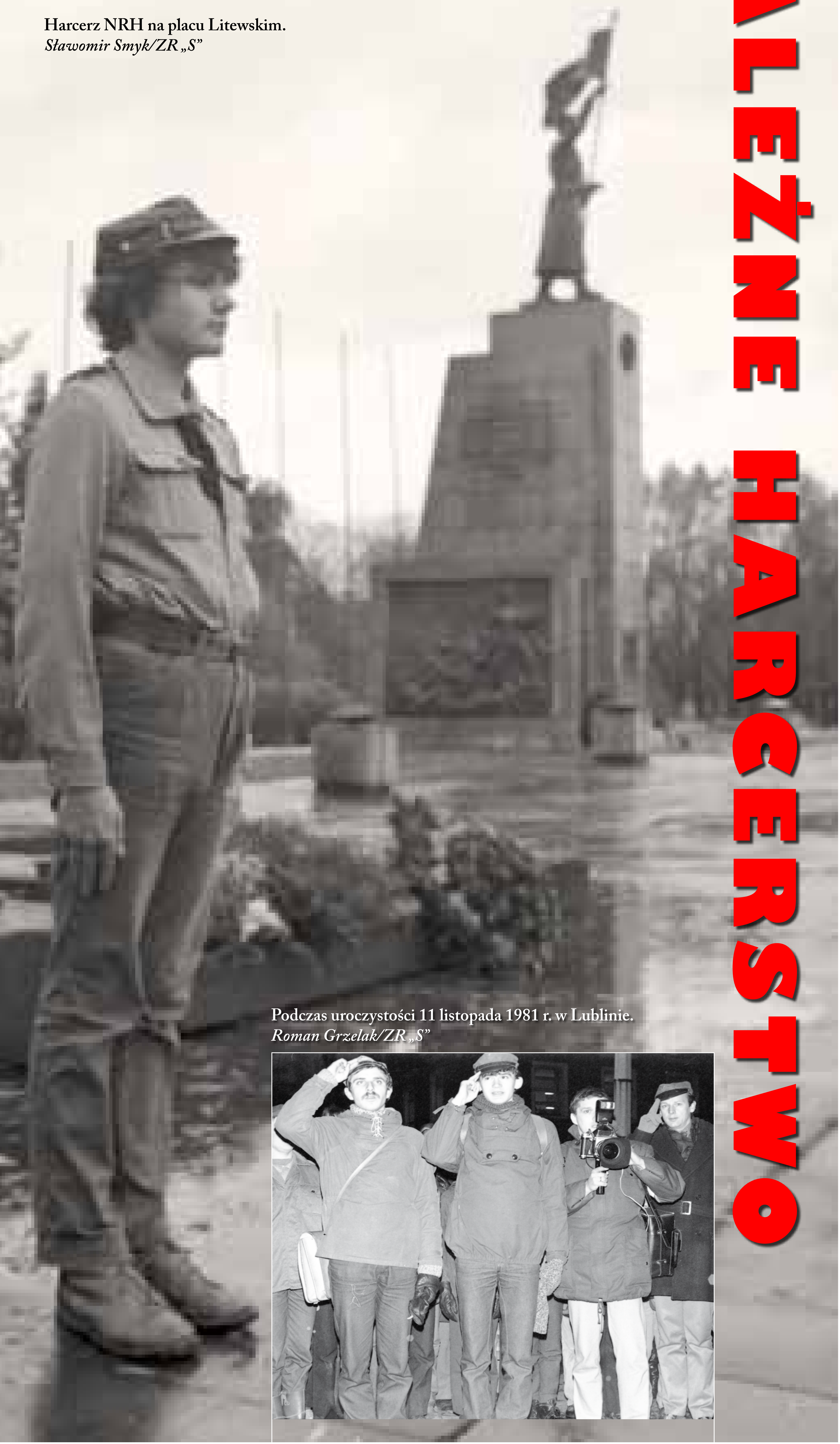
Lublin i Puławy były w latach 1980–1981 jednymi z ważniejszych ośrodków, w których powstawało niezależne harcerstwo.

Jesienią 1980 r. utworzono w Lublinie Krąg Instruktorów Harcerskich „Zawisza” im. Andrzeja Małkowskiego, a w Puławach powstały Drużyny Zawiszackie.

Region Środkowo–Wschodni NSZZ „Solidarność” roztoczył formalny patronat nad rodzącym się Niezależnym Ruchem Harcerskim, na którego czele stanął harcmistrz Michał Bobrzyński.

12 grudnia 1981 r. zorganizowano w Lublinie zjazd założycielski NRH, przerwany wprowadzeniem stanu wojennego.

Harcerz NRH na placu Litewskim.
Sławomir Smyk/ZR „S”

Podczas uroczystości 11 listopada 1981 r. w Lublinie.
Roman Grzelak/ZR „S”

NIEZALEŻNE HARCSERS TMO

NIEDŹWIEDŹ

PULAWY

BIULETYN INFORMACYJNY

11 VI 1981 NR 34(42) Rok II

NIEZALEZNEGO
SAMORZADNEGO
ZWIĄZKU
ZAWODOWEGO

SOLIDARNOŚĆ

ZIEMI PUŁAWSKIEJ

Pismo wydawane przy MKZ w Puławach

♪ MYSIĘ GO BOIMY, DICHUTKO CHODZIMY
JAK SIĘ ZBUDZI TO NAS ZJE

wersja stara

♩ TAK SIĘ ZBUDZI TO...
... NAM POMOŻE!

wersja współczesna

Autor rysunków: Krzysztof Małagocki

Jesienią 1981 r. głośna stała się sprawa śledztwa, a potem procesu sądowego, jaki władze wytoczyły wobec redakcji „Biuletynu Informacyjnego NSZZ «Solidarność» Ziemi Puławskiej” za opublikowanie rysunku niedźwiedzia o rysach twarzy przywódcy sowieckiego Leonida Breżniewa.

Z TWARZĄ BREŻNIEWA

REGION W OLIVII

W dwóch turach (we wrześniu-październiku 1981 r.) odbył się w Gdańsku I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Dokonano na nim wyboru władz Związku, czyli Komisji Krajowej z przewodniczącym Lechem Wałęsą na czele. Region Środkowo-Wschodni reprezentowało na zjeździe 30 delegatów.

Z ich inicjatywy wprowadzono do Uchwały Programowej wypracowane w regionie koncepcje ochrony pracy ludzkiej oraz idei Ruchu „Solidarności Rodzin”.

Z Regionu Środkowo-Wschodniego w skład Komisji Krajowej weszli: przewodniczący regionu Jan Bartczak oraz Aleksander Chrzanowski i Zbigniew Jędruszewski.

Sławomir Smyk/ZR „S”

ZIAZD DELEGATOW NSZZ „SOLIDARNOSC” GDAŃSK '81

Delegaci Regionu Środkowo-Wschodniego przed halą „Olivia” w Gdańsku.

Sławomir Smyk/ZR „S”

STRAJK NAUCZYCIELI

Głośnym echem odbił się strajk czynny nauczycieli Lubelszczyzny, który od 19 listopada do 2 grudnia 1981 r. objął 31 szkół ponadpodstawowych.

Sekcja Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego domagała się realizacji 20 postulatów mających uzdrowić sytuację w oświacie.

Koncepcja strajku polegała na kontynuowaniu pracy dydaktycznej poprzez prowadzenie wykładów dla uczniów na temat „białych plam” z zakresu historii, literatury czy bieżącej sytuacji w kraju.

W ramach wywalzonego porozumienia, władze zgodziły się na objęcie oświaty społeczną kontrolą.

Strajk czynny

Transparent na strajkującej szkole.
Zespół Szkół Budowlanych w Lublinie. ZR „S”

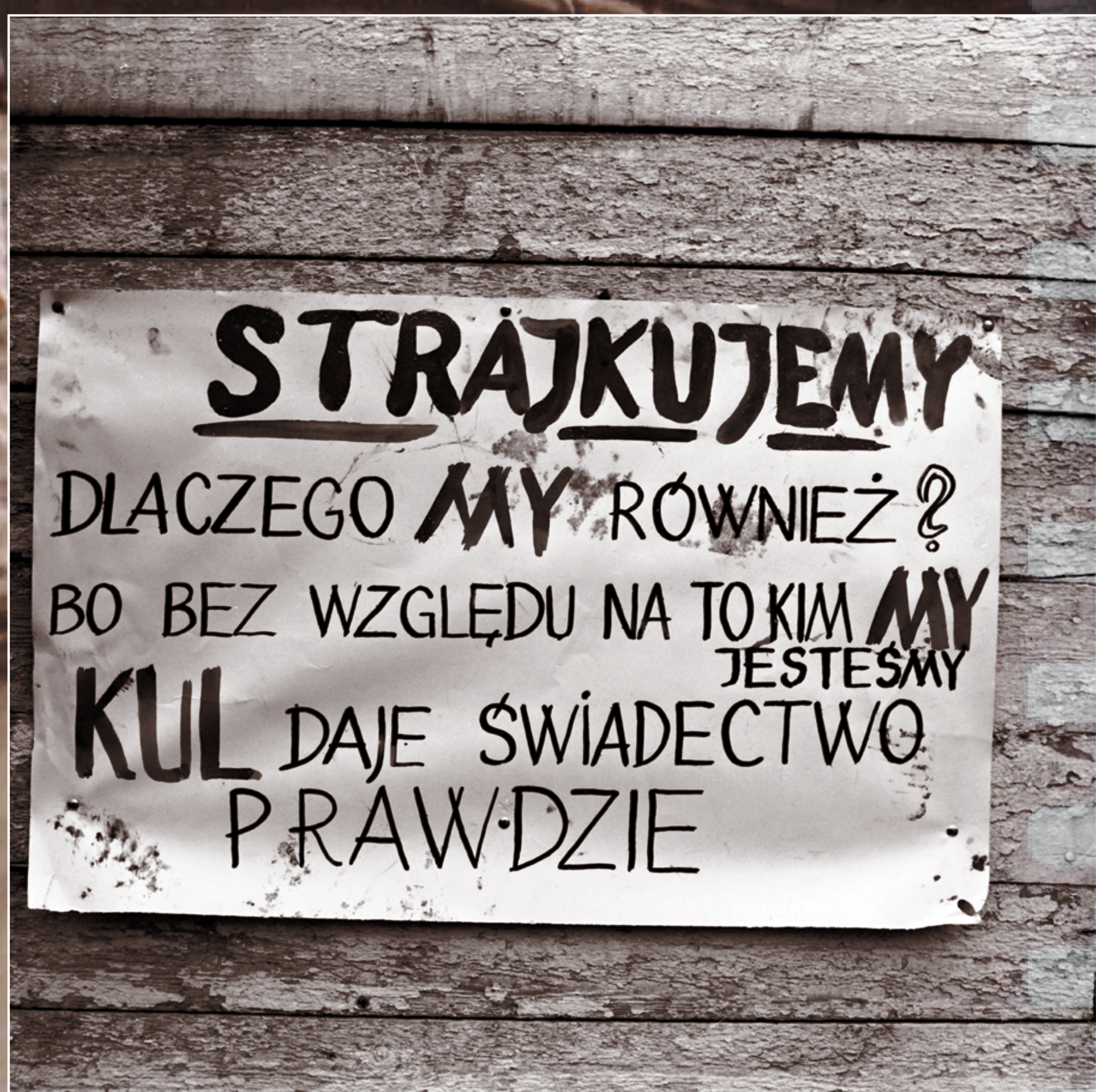
Wiec protestacyjny nauczycieli przed biurowcem
Lubelskich Zakładów Naprawy Samochodów.
ZR „S”

STRAJK NA UCZELNIACH

Największą akcją protestacyjną środowiska akademickiego w Lublinie był tzw. strajk radomski, trwający od 24 listopada do 12 grudnia 1981 r.

Protest był częścią ogólnokrajowego strajku szkół wyższych ogłoszonego w związku z protestem w Wyższej Szkole Inżynierskiej w Radomiu i sporem wokół projektu ustawy o szkolnictwie wyższym.

Był to zarazem sprawdzian wspólnoty działań NSZZ „Solidarność” i jej studenckiego odpowiednika - Niezależnego Zrzeszenia Studentów, działającego od września - października 1980 r. na wszystkich wyższych uczelniach, a zarejestrowanego w skali kraju 17 lutego 1981 r., po przełamaniu zaciętego oporu władz.

Śławomir Smyk/ZR „S”

OCENA ZAGROZENIA BEZPIECZENSTWA I PORZĄDKU PUBLICZNEGO W WOJEWÓDZTWIE

Od chwili powstania Region Środkowo-Wschodni NSZZ „Solidarność” znalazł się w obszarze działań operacyjnych Służby Bezpieczeństwa.

Wszechstronnej inwigilacji poddano zarówno struktury, jak i osoby zaangażowane w działalność związkową. Najważniejsze były prowadzone przez SB sprawy obiektowe, wymierzone w większe struktury związkowe.

Już w październiku 1980 r. powstały pierwsze wykazy aktywnych działaczy związkowych „Solidarności” przewidzianych do ewentualnego „izolowania” (późniejsze internowanie).

„Ocena zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie i zadania KW MO” przygotowana w ramach operacji krypt. „Gotowość”. IPN

REGION ŚRODKOWO-WSCHODNI NSZZ SOLIDARNOŚĆ

- LEGENDA**
- [Z] Obiekt żywnościowy
  - [OT] Obiekt obrotu towarowego
  - [T] Obiekt transportowy
  - [KP] Obiekt kluczowy przemysłowy
  - [KK] Obiekt kluczowy komunalny
  - [H] Obiekt handlowy
  - [WKS] Uczelnia
  - [Kwadrat czerwony] Obiekt wojskowy
  - [K] Obiekt kolejowy
  - [E] Obiekt energetyczny
  - [K] - koleje most - wiadukt
  - [D] - drogi
  - [Kwadrat z kropką] Obiekt łączności
  - [Kwadrat z anteną] Obiekt radio - telewizyjny
  - [Kwadrat z karierem] Redakcja
  - [Kwadrat z drukarką] Drukarnia
  - [Kwadrat z pomnikiem] Pomnik
  - [Kwadrat z cmentarzem] Cmentarz
  - [Kwadrat z krzyżem] Rejon zagr. wrogą dział. kleru
  - [Kwadrat z kołami] Rejon zagr. dział. niel. organiz.
  - [Kwadrat z S] Rejon zagr. wrog. działania „S”
  - [Kwadrat z S i kropką] Rejon zagr. dział. szpiegowska
  - [Kwadrat z D] Rejon zagr. dział. dywersyjną
  - [Kwadrat z B] Rejon zagr. dział. bandycka
  - [Kwadrat z K] Rejon zagr. ...

Radiowóz Milicji Obywatelskiej. Michał J. Kasprzak

Lublin, dnia 12 grudnia 1981 roku

KOMENDA WOJEWÓDZKA MILICJI OBYWATELSKIEJ 20-550 w Lublinie al. dz. IB-0280/81

SZYFROGRAM

Od Komendy Wojewódzkiej MO Do Dyrektora Zarządu I MSW w Warszawie /płk dypl. B. Pawlikowski/

Uprzejmie zawiadamiam, że polecenie zawarte w szyfrogramie nr 057279/477 z dnia 10.XII.1981 r., Kierownika Sztabu MSW zostały wykonane i osiągnięto stan gotowości w tym zakresie.

Realizując punkt 2 szyfrogramu zaplanowano powołanie dwóch kompanii ROMO.

nr dz.masz.72/81

KOMENDANT WOJEWÓDZKI MILICJI OBYWATELSKIEJ LUBLIN

GEN. BRYG. B. NARĘGOWSKI

SZYFROGRAM WYSYLANY Nr 2517 PRZYJĘTO 12.12.81 godz. 8:25

STRAJKI GRUDNIOWE

O północy z 12 na 13 grudnia 1981 r. ZOMO i SB wkroczyły do siedziby Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Lublinie.

Dyżurujący w budynku związkowcy zdążyli nadać przez głośniki komunikat o aresztowaniu jednego z wiceprzewodniczących regionu.

Mimo że członkowie związku nie stawiali czynnego oporu, funkcjonariusze zdemolowali część wyposażenia pomieszczeń.

Dopiero rano komunikaty w radiu i telewizji poinformowały o wprowadzeniu stanu wojennego i objęciu władzy przez Wojskową Radę Ocalenia Narodowego.

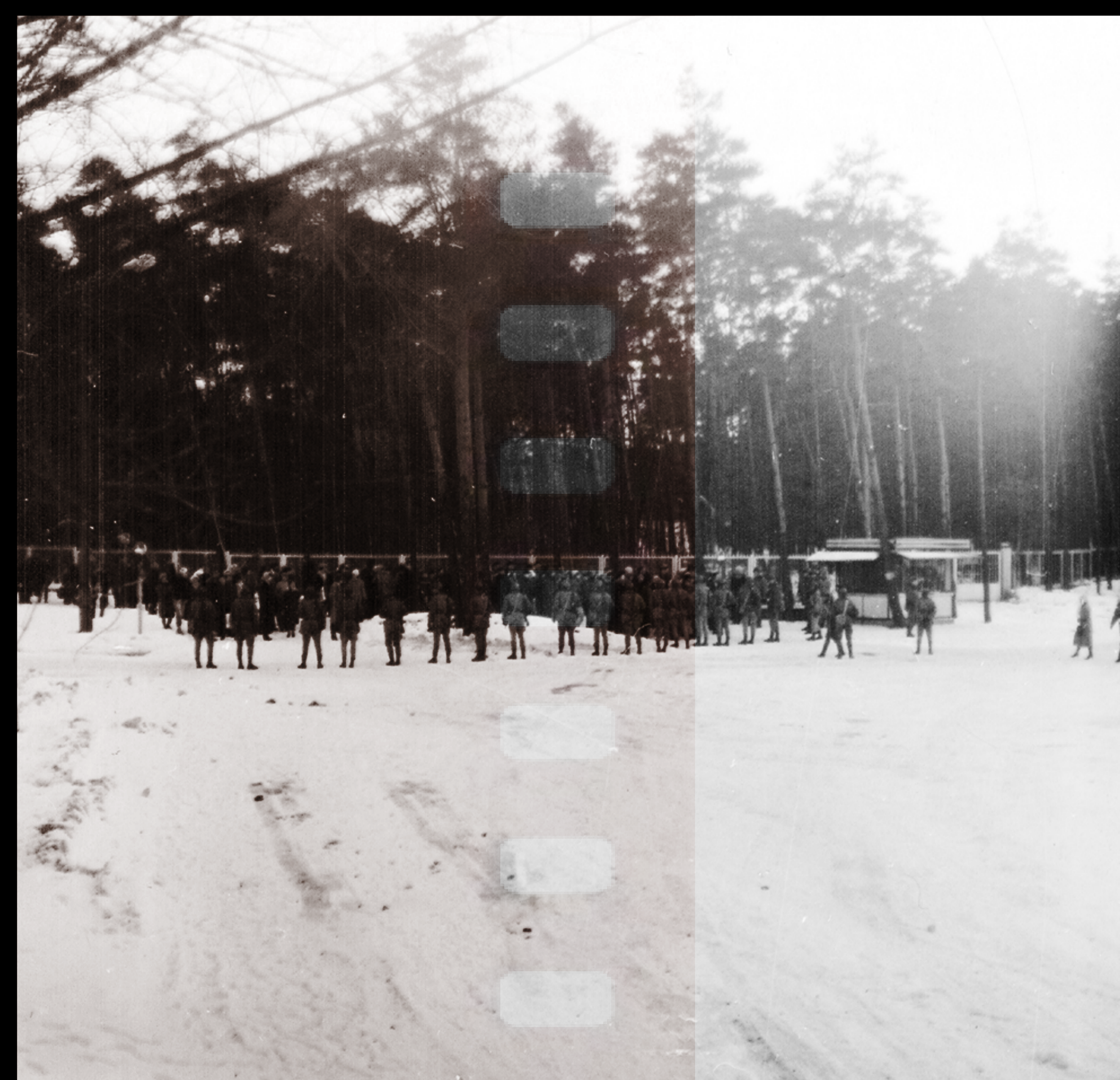
Barykada w bramie głównej WSK w Świdniku. *Sławomir Smyk/ZR „S”*

Przemawia Norbert Wojciechowski z Regionalnego Komitetu Strajkowego. *Sławomir Smyk/ZR „S”*

Strajk w WSK Świdnik w grudniu 1981 r.
Sławomir Smyk/ZR „S”

INTERNOWANIE

13 grudnia 1981 r. w ramach akcji „Jodła” internowano około 200 działaczy „Solidarności” z Regionu Środkowo-Wschodniego. Podczas całego stanu wojennego było to prawie 400 osób.

Internowanych umieszczono w Ośrodkach Odosobnienia, z których największe w regionie znajdowały się we Włodawie i Lublinie.

Z Włodawy i Lublina część internowanych trafiła do ośrodków w Kwidzynie, Rzeszowie-Zależu, Kielcach-Piaskach, Łupkowie i Uhercach.

Internowane kobiety trafiły do ośrodków poza Lubelszczyzną: w Nisku, Olszynie Grochowskiej i Gołdapi.

Druty kolczaste w ośrodku internowania. ZR „S”

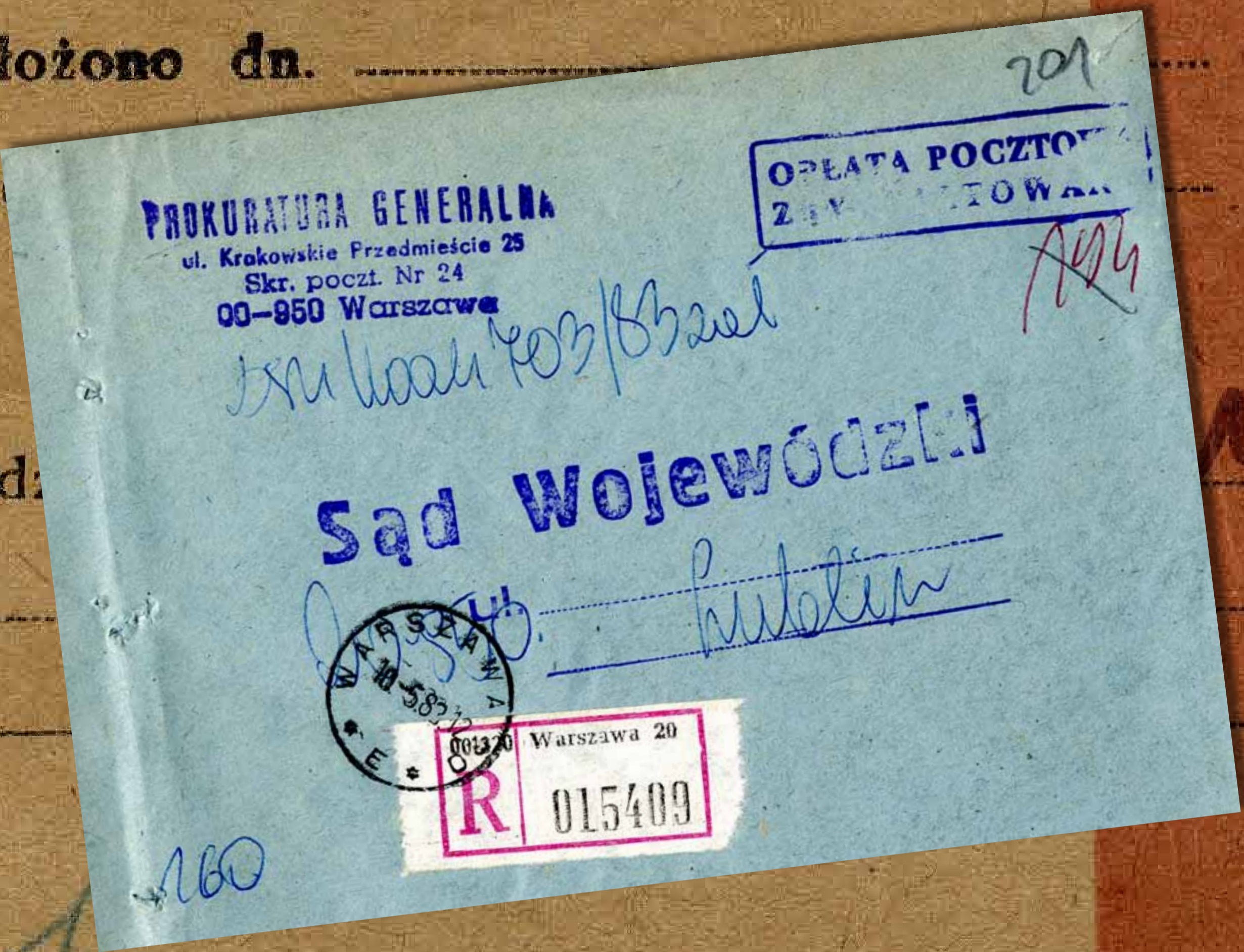
Grupa internowanych z Lubelszczyzny. ZR „S”

Za czyny z dekretu o stanie wojennym w Regionie Środkowo-Wschodnim sądy powszechne i wojskowe rozpatrzyły w trybie doraźnym 57 spraw, w których 76 osób zostało skazanych. 29 osób otrzymało karę zasadniczą od jednego do czterech lat pozbawienia wolności bez zawieszenia.

Wysokie wyroki dotknęły zwłaszcza przywódców strajków w Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego „PZL-Świdnik, Lubelskich Zakładach Naprawy Samochodów, Zakładach Azotowych „Puławy” i Fabryce Samochodów Ciężarowych w Lublinie.

**R
R
O
C
E
S
K
S
A
D
O
W
E**

AKTA

w sprawie karnej

Sygn. akt II K. 9/82 "doraźny"

WYROK

W IMIENIU POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ

Dnia 1 lutego 1982 r.

Sąd Wojewódzki w Lublinie w II Wydziale Karnym w składzie:
Przewodniczący Sędzia SW Z. Pietruch
Sędziowie: SW T. Szymanek
SW D. Czyż

Protokółant sekr. H. Wiśniewska

przy udziale Podprokuratora Wojewódzkiego W. Domańskiego

po rozpoznaniu w dniach: 20, 25 stycznia i 1 lutego 1982 r.

sprawy MICHAŁA-STANISŁAWA WRÓŃSKIEGO syna Bolesława i Genowefy

zd. Zupkowska, urodzonego dnia 29 września 1950 r. w Oblężniaku

województwa lubelskiego

oskarżonego o to, że:

w dniach od 14 do 17 grudnia 1981 r. w Lublinie, jako przewodniczący

Komisji Zakładowej zawieszono na podstawie dekretu o stanie wojennym

Związku Zawodowego "Solidarność" nie odstąpił od działania tego

Związku, lecz współuczestniczył w kierowaniu strajkiem w Lubelskich Zakładach

Naprawy Samochodów

tj. o przest.

PROKURATURA REJONOWA
dla miasta Lublina
w Lublinie
ul. Okopowa 2

Sygn. akt I Ds/466/e1

POSTANOWIENIE
O TYMCZASOWYM ARESZTOWANIU

Dnia 24 grudnia 1981 r.

Aleksander Marek - wiceprokurator
(imie, nazwisko i stanowisko)

Prokuratury Wojewódzkiej w Lublinie

w sprawie Michała Wróńskiego

na zasadzie art. 210 § 1 i 217 § 1 pkt. kpk

postanowił

zastosować wobec Michała Wróńskiego

syna / córki Bolesława urodz. dnia 29 września 1950 r.

podjętego(ej) o popełnienie przestępstwa przewidzianego w art. 46 ust. 1 i 2 dek. o stan

zatrzymanego(na) dnia 22 grudnia 1981 r. o godz. wojenny środek

zapobiegawczy tymczasowe aresztowanie, które zostanie uchylone jeżeli w terminie do dnia 22

stycznia 1982 r. nie nastąpi przedłużenie aresztowania lub wniesienie aktu

oskarżenia.

UZASADNIENIE

Michał Wróński podejrzany(na) jest o to, że

W dniach od 14 - 17 grudnia 1981 r. w Lublinie, jako przewodniczący

okisji Zakładowej zawieszono na podstawie dekretu o stanie wojenny

działku zawodowego "Solidarność", nie odstąpił od działalności tego

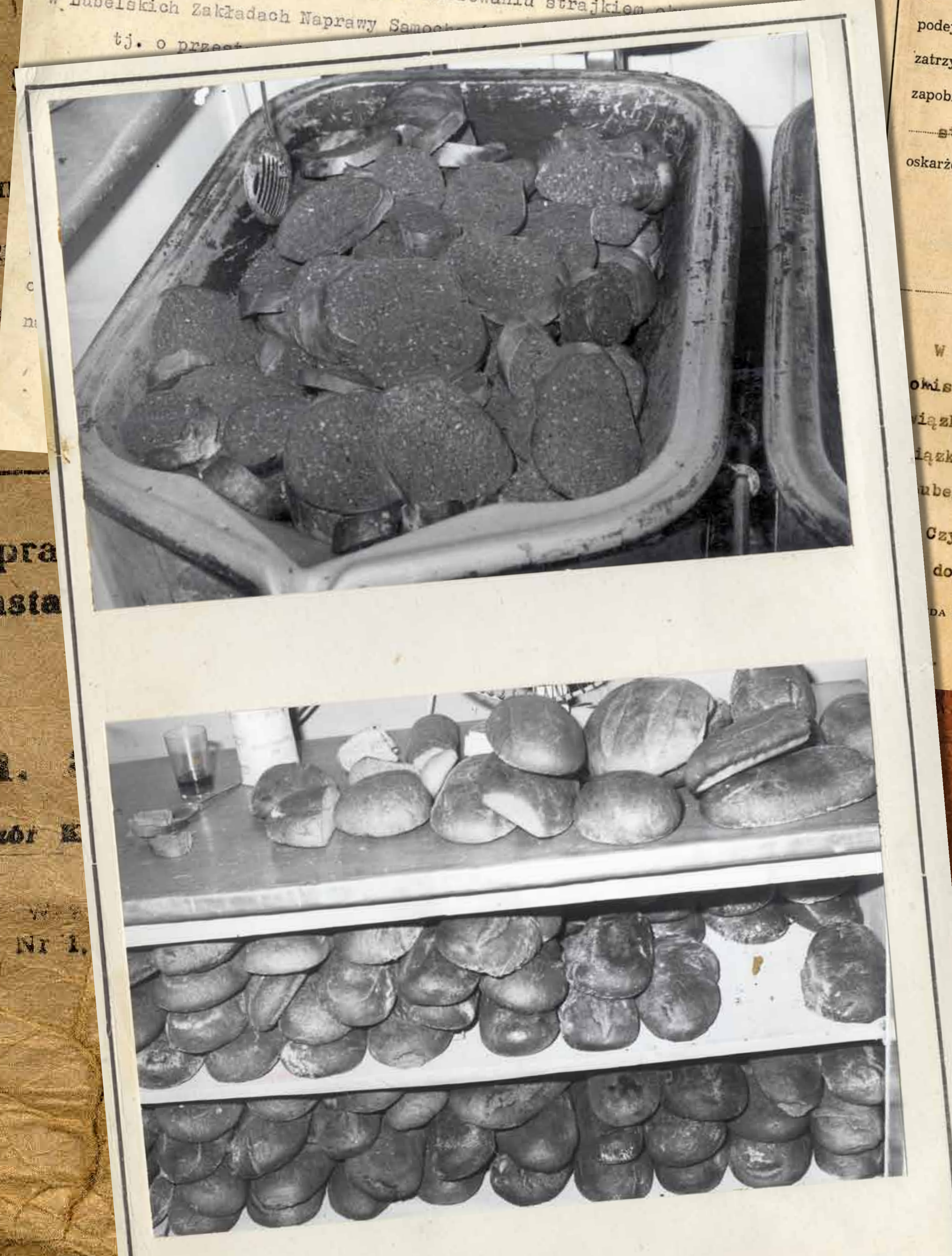
działku, lecz współuczestniczył w kierowaniu strajkiem okupacyjnym

lubelskich Zakładach Naprawy Samochodów w Lublinie.

Czyn powyższy został uprawdopodobniony zebraniem w sprawie materia-

dowodowym.

DA 128-15-Ww W.D.Kart. D/10571 r. 240.000, A4

Materiał „dowodowy”: zdjęcie bochenków chleba w strajkującym LZNS. IPN

WIĘZNIOWIE POLITYCZNI

Od lutego 1982 r. do czerwca – lipca 1983 r. w Zakładzie Karnym w Hrubieszowie funkcjonował oddział dla więźniów politycznych. Zostało tu osadzonych najprawdopodobniej 168 osób. Byli to skazani za działalność polityczną i związkową prowadzoną po 13 grudnia 1981 r.

Do Hrubieszowa trafili więźniowie z zakładów karnych i aresztów w Lublinie, Rzeszowie-Załężu, Kielcach-Piaskach, Łęczycy i Nowym Sączu. Uwięzieni podejmowali liczne akcje protestacyjne, w tym głódówki. Najdłuższa i najbardziej dramatyczna głódówka miała miejsce od 13 września do 1 października 1982 r.

Okno w celi więziennej. ZR „S”

9.11.1982r.

SOLIDARNYŚĆ ŚWIĘTOKRZYSKA

POZDRAWIA „HRUBIESZAKÓW” I DZIEKUJE ZA MILE I BUDUJĄCE POWITANIE.

Andrzej - 2 lata art. 46 i 48 Dekret } Starachowice
 Adam - 2 lata " " "
 Romek - 1,5 " " "
 Waldek - 1,5 " " "
 Robek - 3 lata p.w. 2 lata p.p.p. } Ostrowiec Św.
 Janusz - " " " art. 270 § 1 kk art. 46 Dekret
 Tadek - " " " "

KALENDARZYK KIESZONKOWY

1982

HRUBIESZÓW

NSZZ Solidarność

KAW

Krajowa Agencja Wydawnicza RSW „Prasa-Książka-Ruch” WARSZAWA

Tarnobrzeg, dn. 15.09.82

Do mojej rodziny

17.09.82

Wzrost: 1,70m

Przepraszam proszę o wszelkie niedociągnięcia

• Korytułem kłosem z Bransławca.

Przejechałem i bardzo dobrze. W najbliższym czasie nie będę miał możliwości przyjechać do państwa. Jest to spowodowane wyjazdami zawodowymi i długim przebiegiem choroby.

Gruczołowa
 KPN

P. Romanowi miło i radośnie przyjechał mi do domu. Wierzę, że przyjadzie. Pamiętajcie o sobie i o swoich bliskich. Wierzę, że przyjadzie. Wierzę, że przyjadzie. Wierzę, że przyjadzie.

Robotnik Brygady Młostortalu

Krzysztof Marcin

02.02.82 Lublin

Wzrost: 1,70m

student

Adam Cichoński

02.02.82 Lublin

Wzrost: 1,70m

1 Student

Czesław J. Wach

zatr. 1970-1972 - Student

wzrost: 1,70m

KPN

Jan Winiarski

Wzrost: 1,70m

zatr. 17.V.82

Naczelny Bolestawski

zatr. 5.02.1982 w Lublinie

inżynier-Mech

13.V.82

Solidarność

620100AM

13.V.82

ARESZT ŚLEDZCY W LUBLINIE

20462 LUBLIN

ULICA POŁUDNIOWA 5

(DAWNEJ - WIEŻASOWA)

ODDZIAŁ VII CELA 52

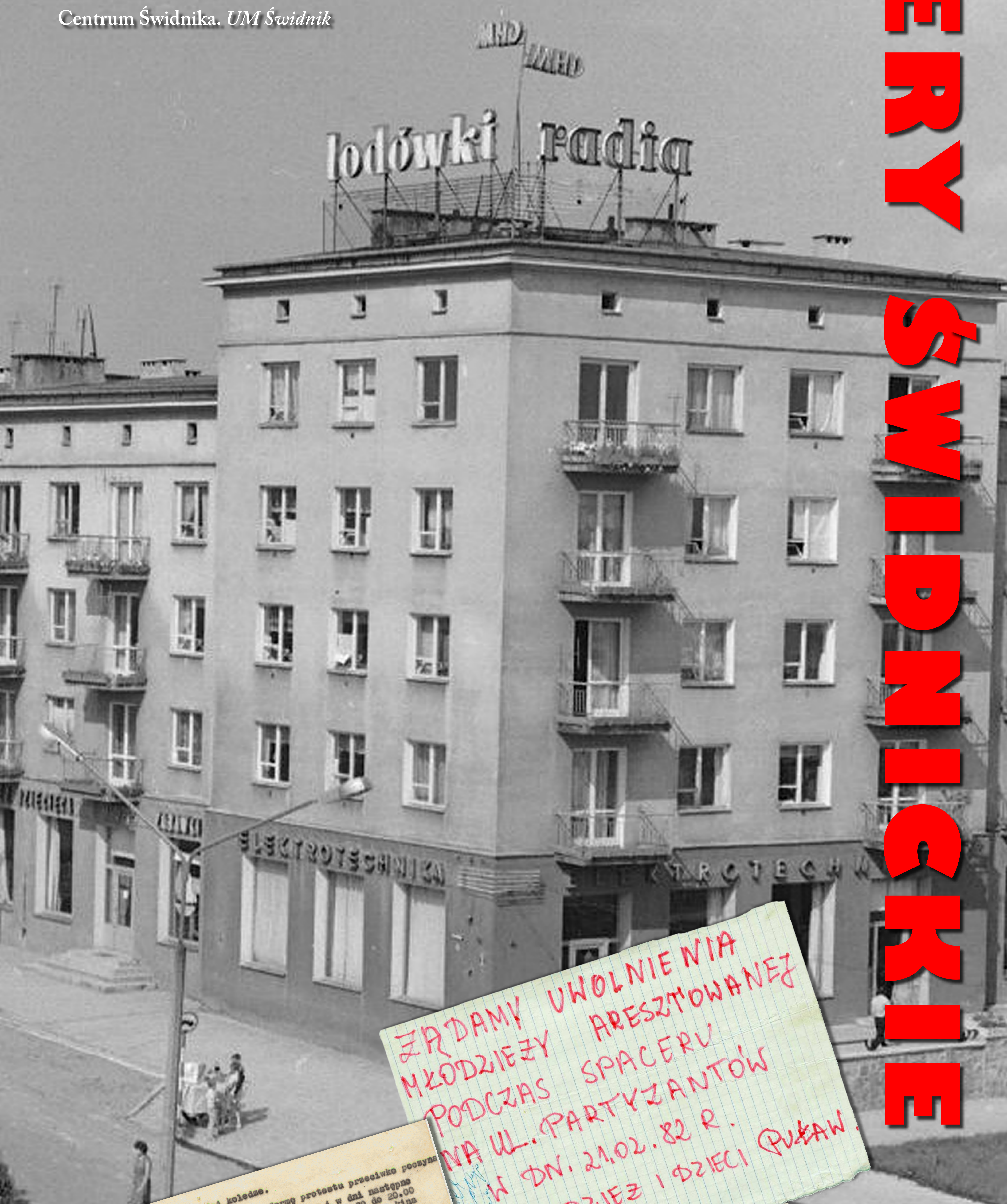
Spektakularną formą ulicznej manifestacji w stanie wojennym były tzw. spacery świdnickie, zainicjowane w Świdniku w dniach 5–14 lutego 1982 r.

Były one reakcją na agresywną propagandę stanu wojennego prowadzoną w programach telewizyjnych. Pomysł polegał na zbiorowym wychodzeniu na ulice w porze nadawania wieczornego „Dziennika Telewizyjnego”.

Akcja zyskała duży odzew społeczny, gromadząc na głównej ulicy Świdnika kilkudziesięczne tłumy.

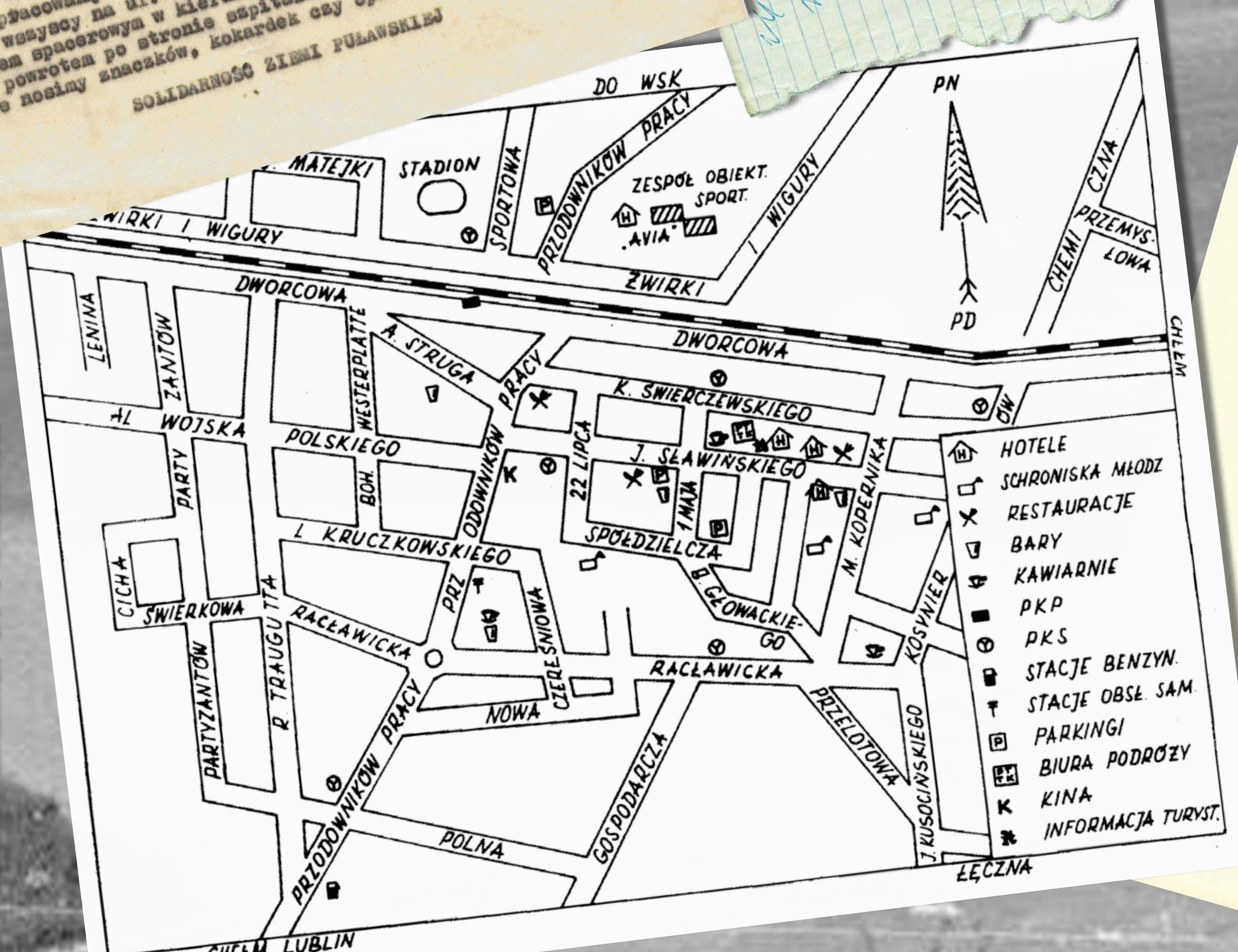
Spacerów kontynuowano w Lublinie, a następnie w Puławach.

Centrum Świdnika. UM Świdnik

ZRZĄDAMY UWOLNIENIA
MŁODZIEŻY ARESZTOWANEJ
PODZIAS SPACERU
NA UL. PARTYZANTÓW
W DN. 21.02.82 R.
MŁODZIEŻ I DZIECI (PUŁAW.)

Przeżyj, zastanów, przepisz i daj koleśce.
Wprowadzając w życie doskonałą i bezpieczną formę protestu przeciwko poczynaniom władzy opuszczamy w Świdniku, w niedzielę 21.02 i w dni następne spotykamy się w grupach na ul. Partyzantów w godzinach od 19.30 do 20.00. Krądzmy krokiem spacerowa w kierunku stacji kolejowej po stronie kina Sybilie, a z powrotem po stronie szpitala. Mamy przy sobie tylko dowody osobiste. Nie nosimy znaczków, kokardek czy opasek.
SOLIDARNOŚĆ ZIEMI PUŁAWSKIEJ

Plan Świdnika. UM Świdnik

UM ŚWIDNIK

SPACERY ŚWIDNICKIE

Burzliwy charakter miały manifestacje uliczne, do których doszło w Lublinie w dniach 3–5 maja 1982 r. z okazji nieuznawanego przez władze Święta Konstytucji 3 Maja. W wyniku działań sił MSW zatrzymano 276 osób, spośród których 178 ukarano przez Kolegium ds. Wykroczeń. Dwie osoby internowano, a osiem aresztowano i objęto śledztwem.

Gwałtowny przebieg miała też w Lublinie demonstracja w rocznicę podpisania porozumień sierpniowych 31 sierpnia 1982 r., podczas której zatrzymano 87 osób.

Manifestacje uliczne w Lublinie. 1982 r. *Grzegorz Józefczuk*

MANIFESTACJE ULICZNE

Manifestacje uliczne w Lublinie, 1982 r.
Grzegorz Józefczuk

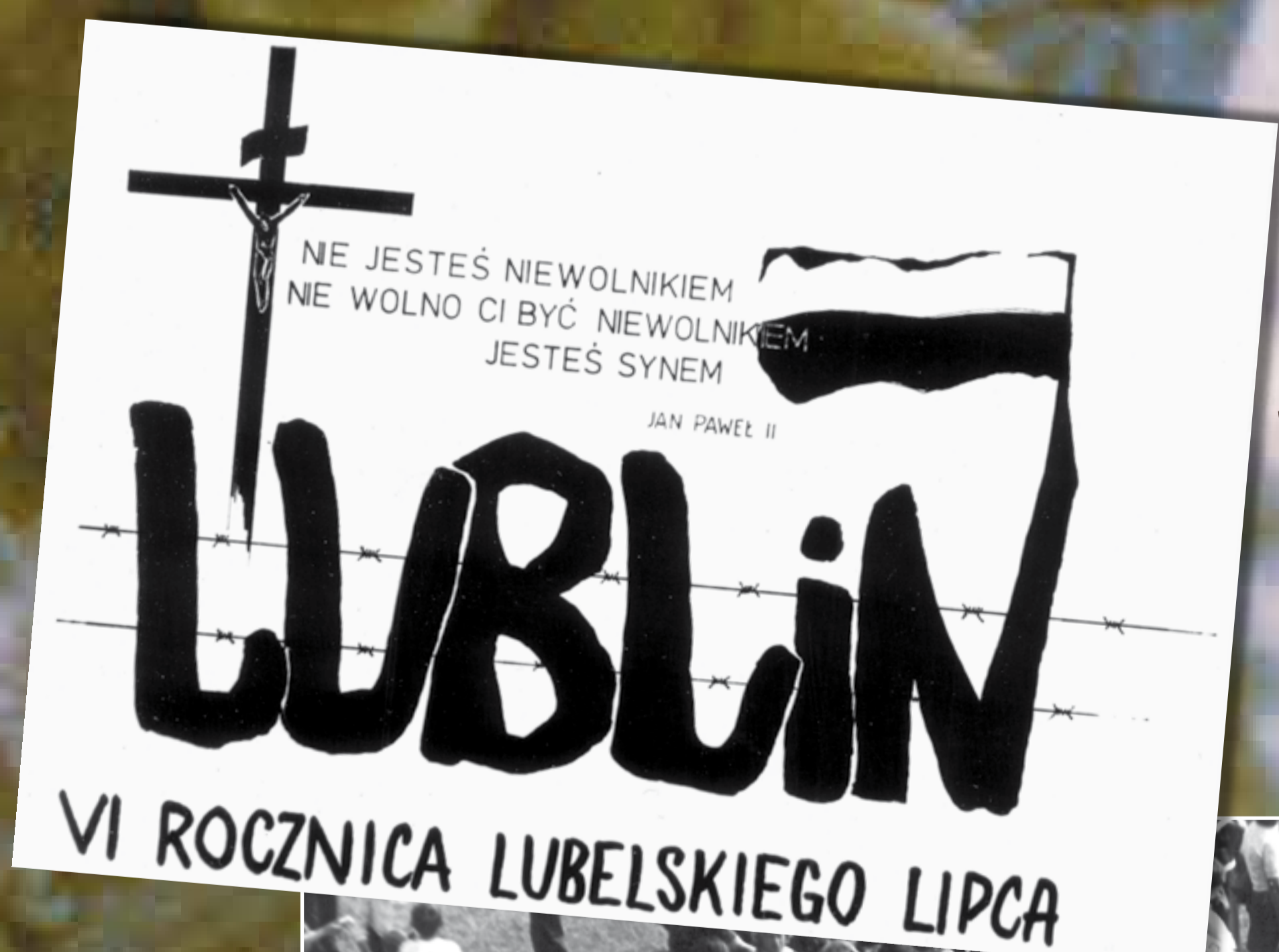
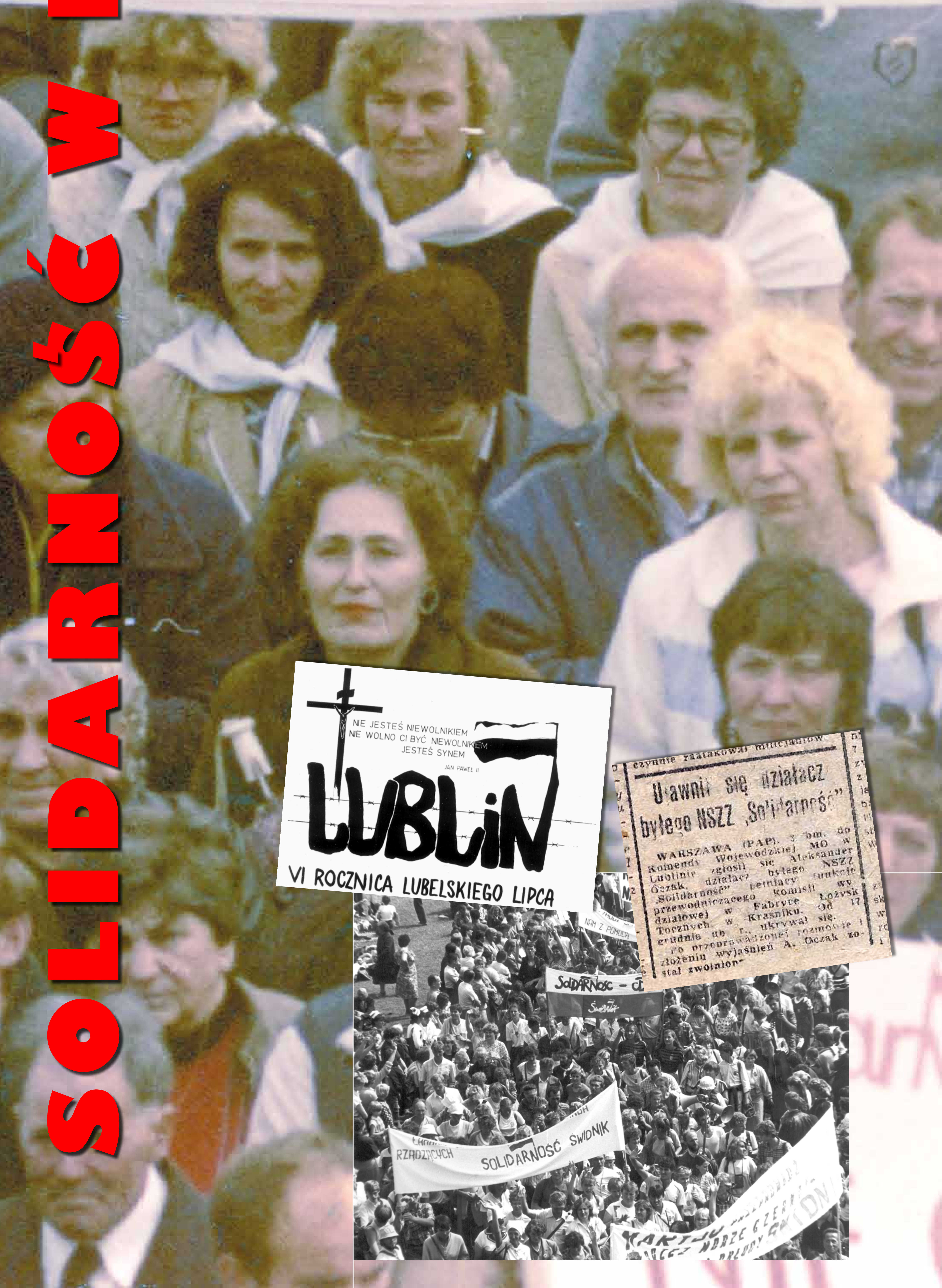

SOLIDARNOŚĆ W PODZIEMIU

Już 13 grudnia 1981 r. na spotkaniu czołowych działaczy związkowych w Lublinie postanowiono utworzyć Tymczasowy Zarząd Regionu Środkowo-Wschodniego NSZZ „Solidarność” (w skrócie TZR) jako kontynuację legalnych władz regionalnych związku.

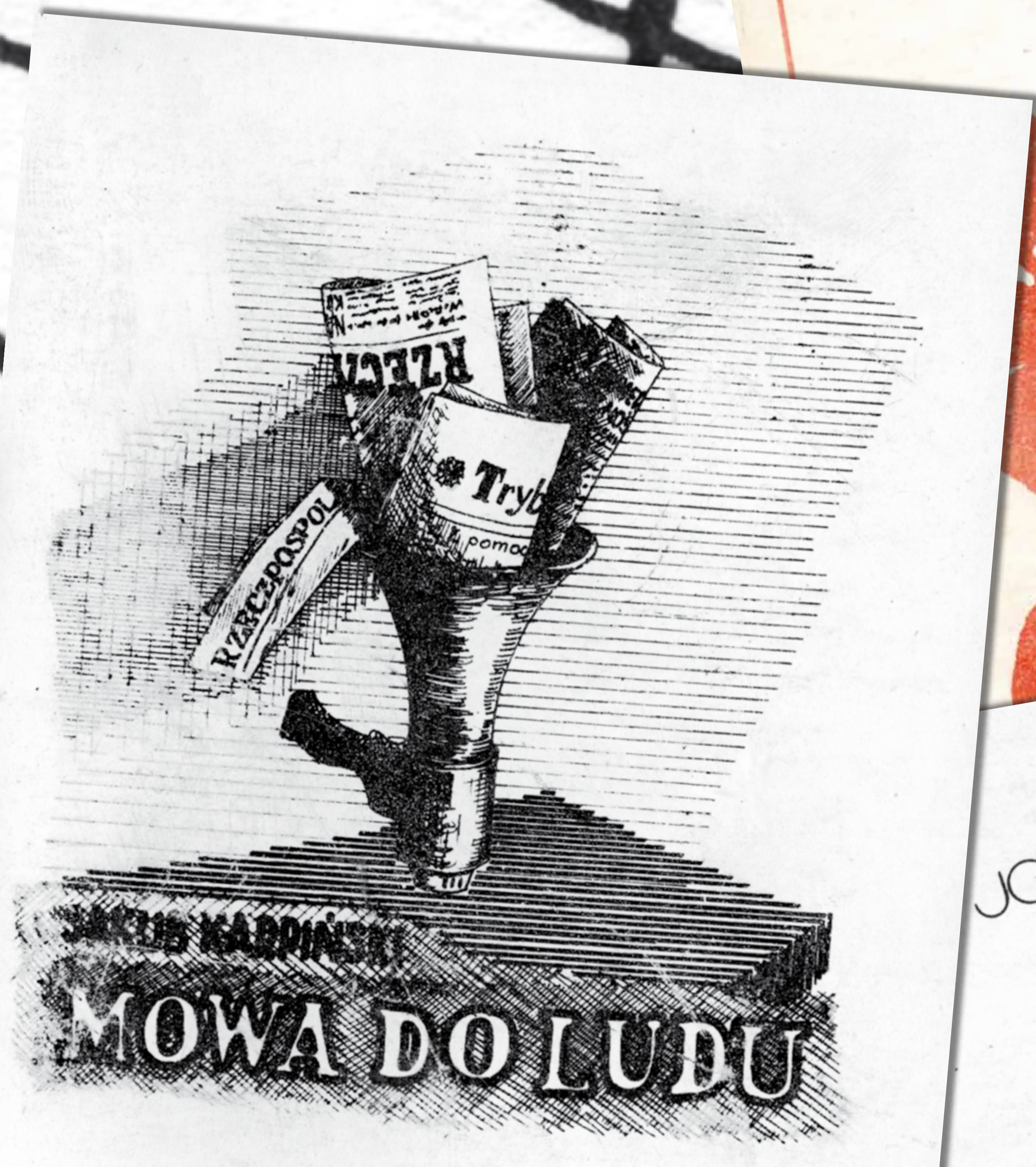
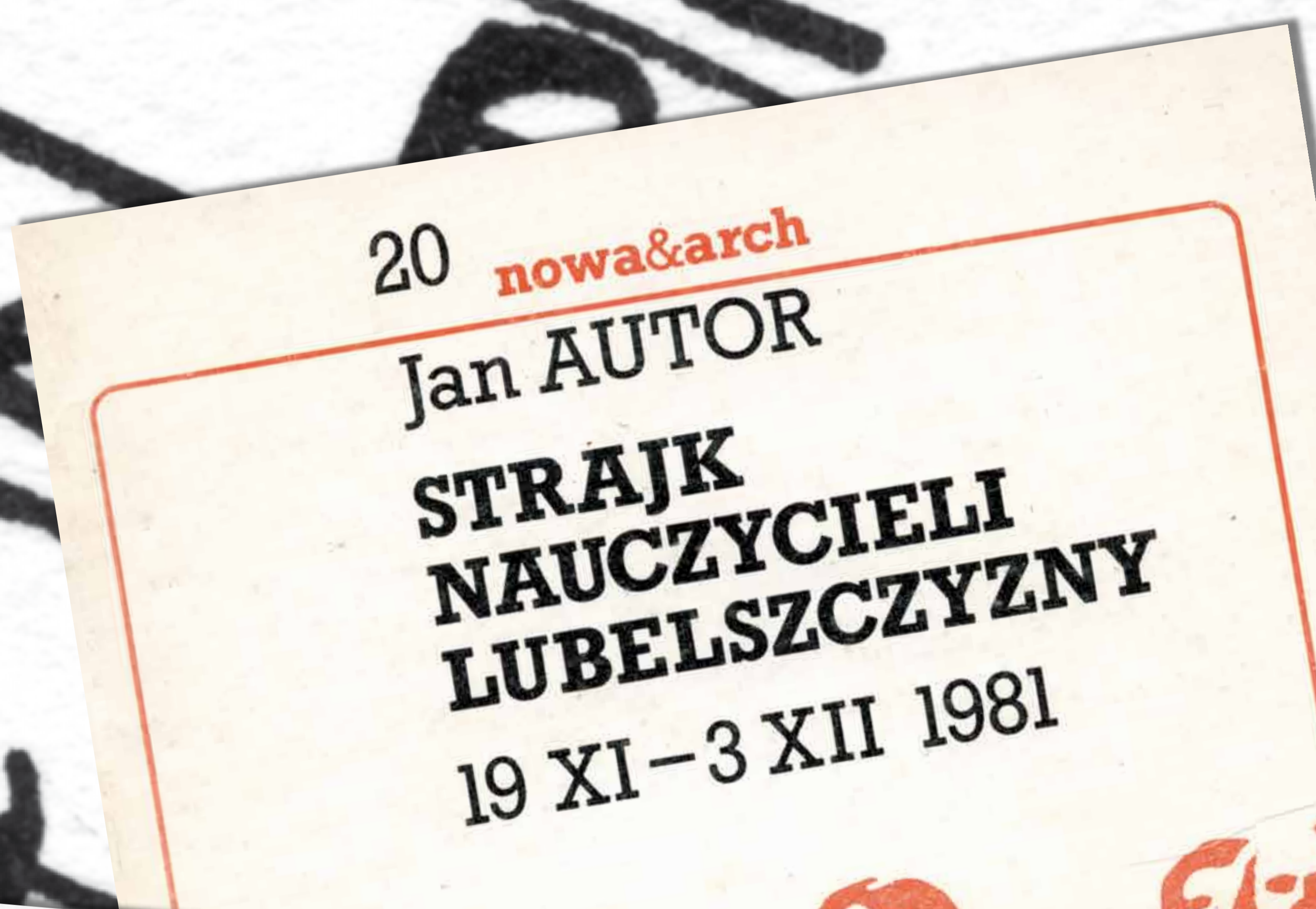
Kolejnymi podziemnymi przewodniczącymi regionu w latach 1982–1989 byli: Marek Poniatowski, Lesław Paga, Zdzisław Braudel, Stanisław Machnik, Józef Krzyżanowski i Stanisław Węglarz.

Transparenty „Solidarności” z Regionu Środkowo-Wschodniego na Jasnej Górze. ZR „S”

Obok prasy widowym elementem trwającego oporu społecznego były wydawnictwa książkowe. W latach 1982–1989 Lublin był jednym z lepiej funkcjonujących ośrodków podziemnego rynku wydawniczego.

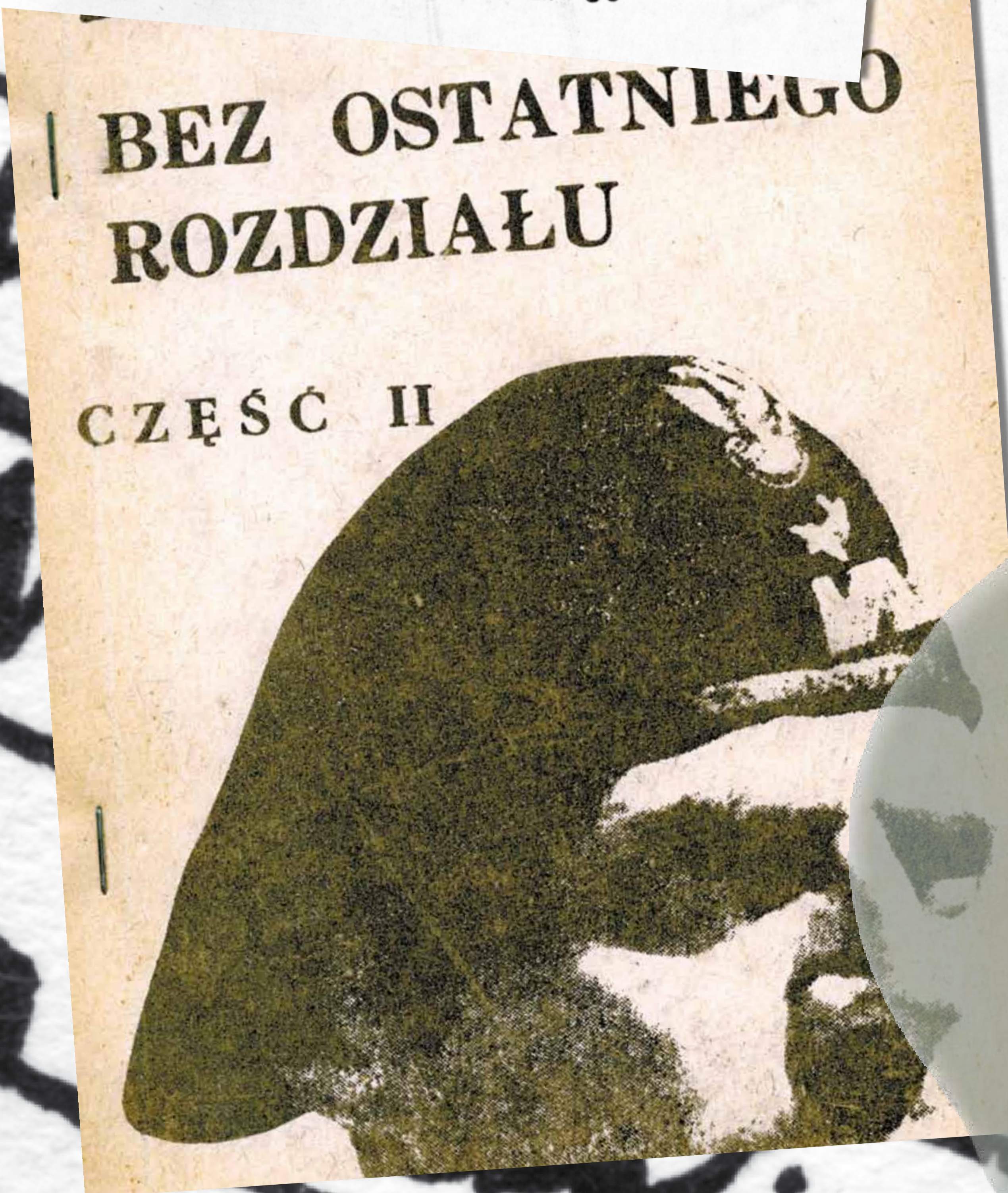
WYDAWNICTWA

Jan Ciechanowski

o genezie i upadku Rzeczypospolitej

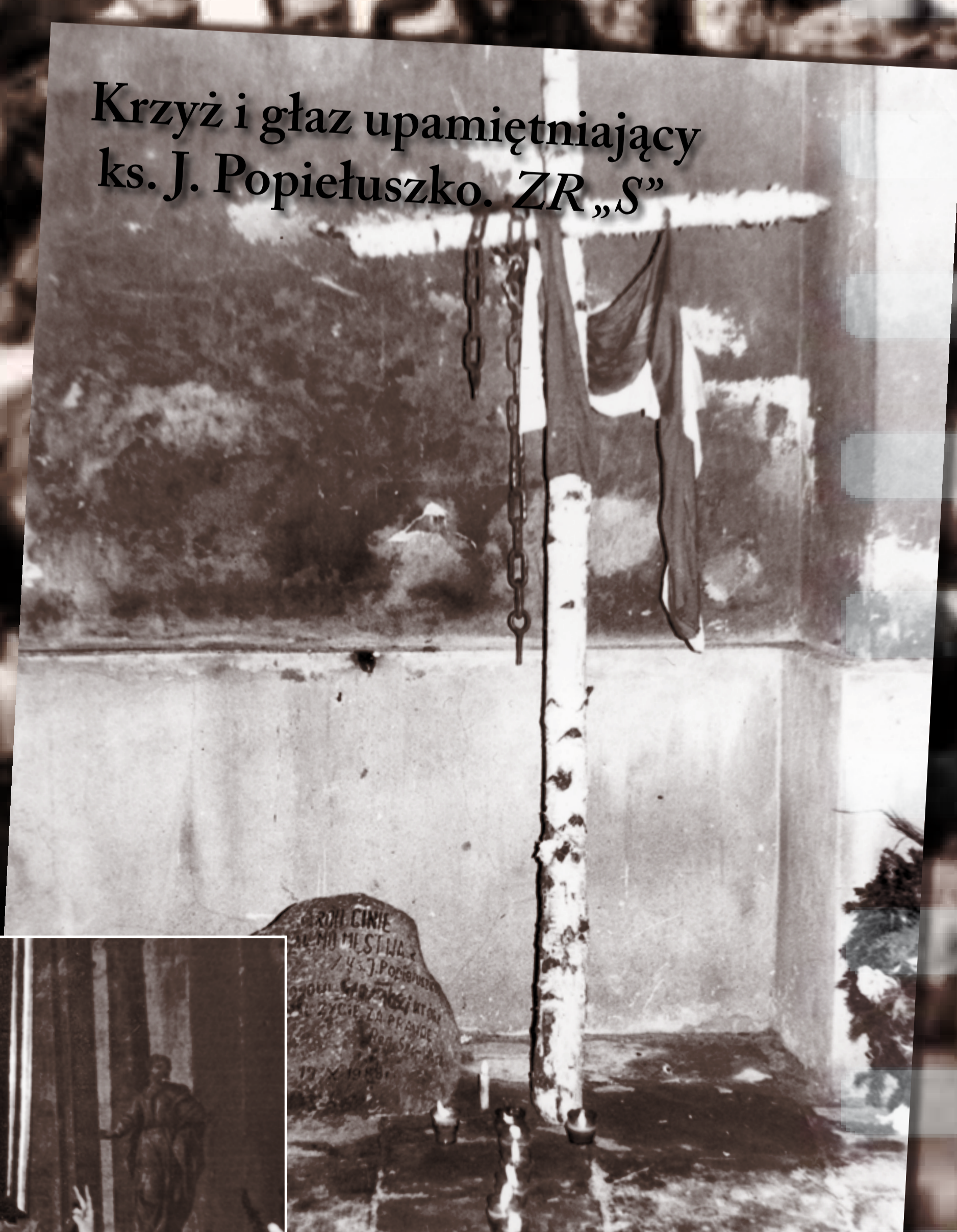
Miniaturowe wydawnictwa z Zachodu przemycane w puszcze.

Jesienią 1984 r., po porwaniu i śmierci ks. Jerzego Popiełuszki, w kościele ojców Jezuitów w Lublinie zapoczątkowany został cykl mszy św. i nabożeństw o charakterze patriotycznym. Ich inicjatorem był o. Przemysław Nagórski.

W latach 1984-1989 kościół ten stał się w Lublinie ważnym ośrodkiem skupiającym środowiska i działania opozycyjne.

Kościół Jezuitów często nie mógł pomieścić uczestników nabożeństw za Ojczyznę. ZR „S”

LUBELSCY JEZUITY

Krzyż i flaga upamiętniający ks. J. Popiełuszko. ZR „S”

Uczestnicy mszy za Ojczyznę. Zbiory o. Jerzego Kacprzyka

Z lewej o. Przemysław Nagórski. ZR „S”

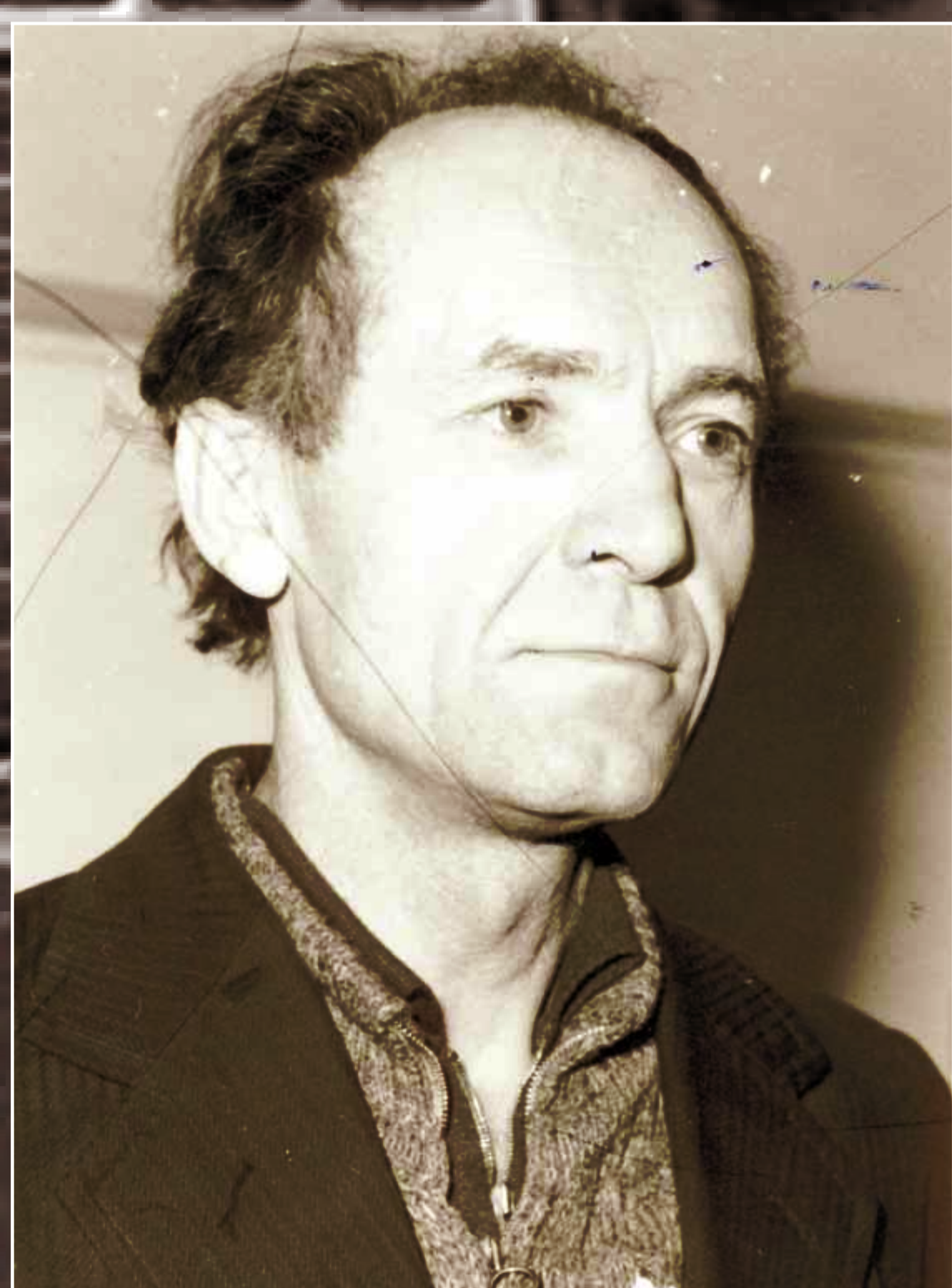
RADIO SOLIDARNOŚĆ

Prestiżowy charakter miała działalność podziemnego Radia Solidarność na Lubelszczyźnie. Jednym z jego głównych inicjatorów był Ireneusz Haczewski, który skonstruował wszystkie używane na tym terenie nadajniki.

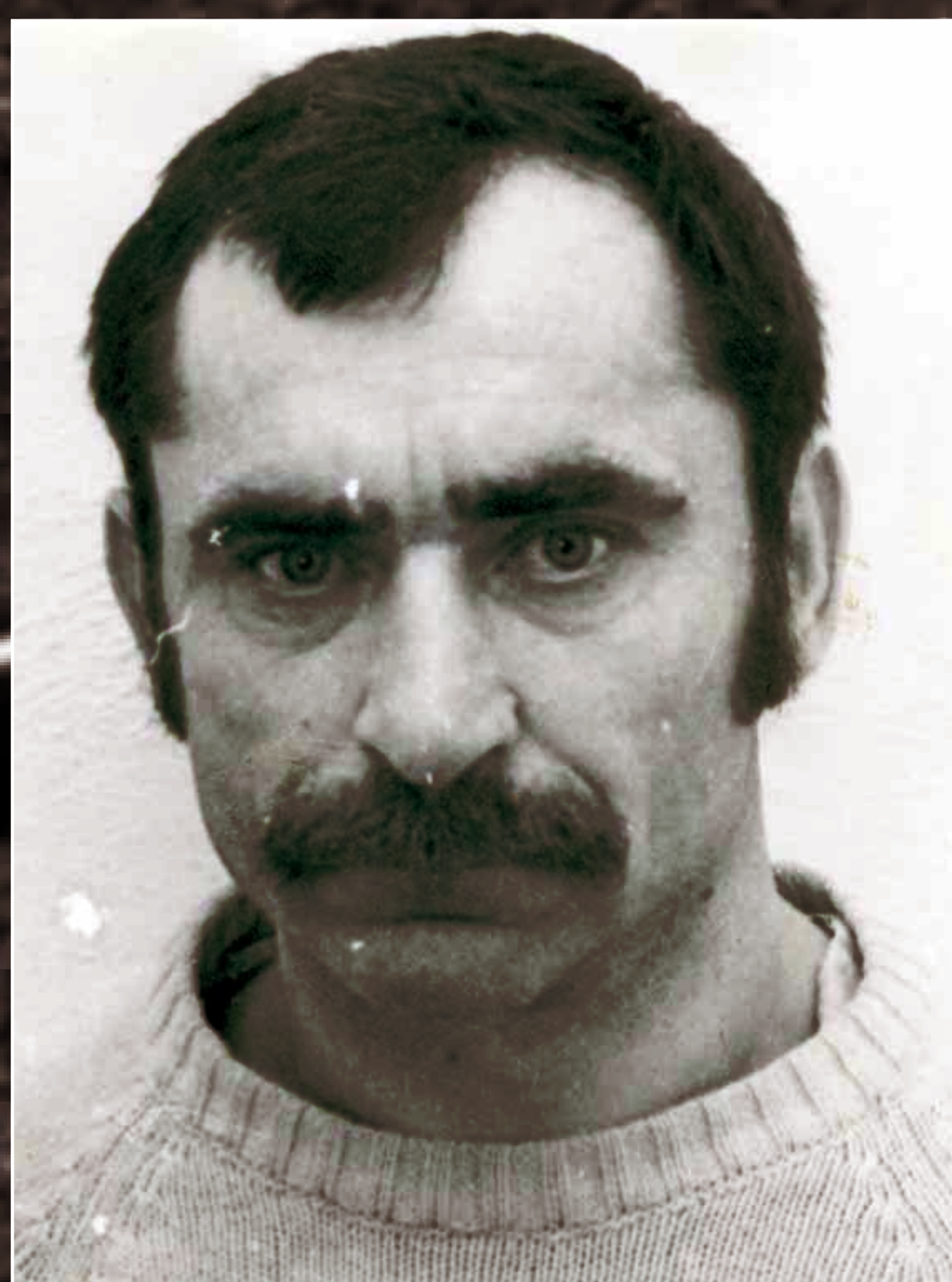
Najbardziej prężnie działało Radio Solidarność Świdnik, którego pierwsza audycja nadana została 29 kwietnia 1983 r. Do sierpnia 1988 r. nadano 43 audycje. Organizowaniem emisji na terenie Świdnika kierował Henryk Gontarz.

Poza Świdnikiem podziemne radio nadawało swe audycje także w Puławach, Poniatowej i Lubartowie.

Nadajnik Radia Solidarność w Świdniku. IPN

Henryk Gontarz, organizator radia w Świdniku. IPN

Franciszek Zawada wyemitował 19 audycji w Świdniku. IPN

Lublin dn. 1985-03-30
TAJNE
Egz. poj.

SZYFROGRAM
10-0601/85/11

1413
85.11.30 / 17300 M
25.11.30 / 1352
ZASZYFROWANO
Data 11.11.85

1. Naczelnik Wydziału VIII Dep. II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
2. Naczelnik Wydziału XII Dep. II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
3. Naczelnik Wydziału IV Biura RKW Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
w Warszawie

K nawiązaniu do naszego szyfrogramu rdn. 1985-02-05 informuję, że w dniu 1985-03-29 o godz. 21:45 została nadana nielegalna audycja „Radio Solidarność Świdnik” w częstotliwości fonii II program TV tj. 65,75 MHz. Audycja rozpoczęła kilka taktów melodii z filmu „Michał Strogow kurier carski”, a następnie głos kobiecy odczytał tekst nawiązujący do ostatnich podwyżek cen, które są jedynym przejawem reformy. Ponadto informowano o aresztowaniu i przesłuchaniu w Areszcie Śledczym na ul. Rakowieckiej w W-wie działacza „S” H. Gontarza, podejrzanego o udział w „Radio S”. Czas trwania audycji wynosił ok 4-5 min. O dalszych ustaleniach w tej sprawie poinformujemy meldunkiem operacyjnym.

Naczelnik Wydziału II
KUSW w Lublinie
J. Gębala
ppłk. J. Gębala.

WAKACJE Z BOGIEM

Unikalnym przedsięwzięciem była akcja pod nazwą „Wakacje z Bogiem”, polegająca na organizowaniu dzieciom związkowców „Solidarności” wypoczynku w czasie wakacji oraz ferii zimowych.

„Wakacje z Bogiem” organizowano we współpracy z Kurią Biskupią w Lublinie, która m.in. zapewniała żywność z darów zagranicznych. Sprzyjający przedsięwzięciu księża udostępniali swe parafie położone w okolicach nadających się do wypoczynku.

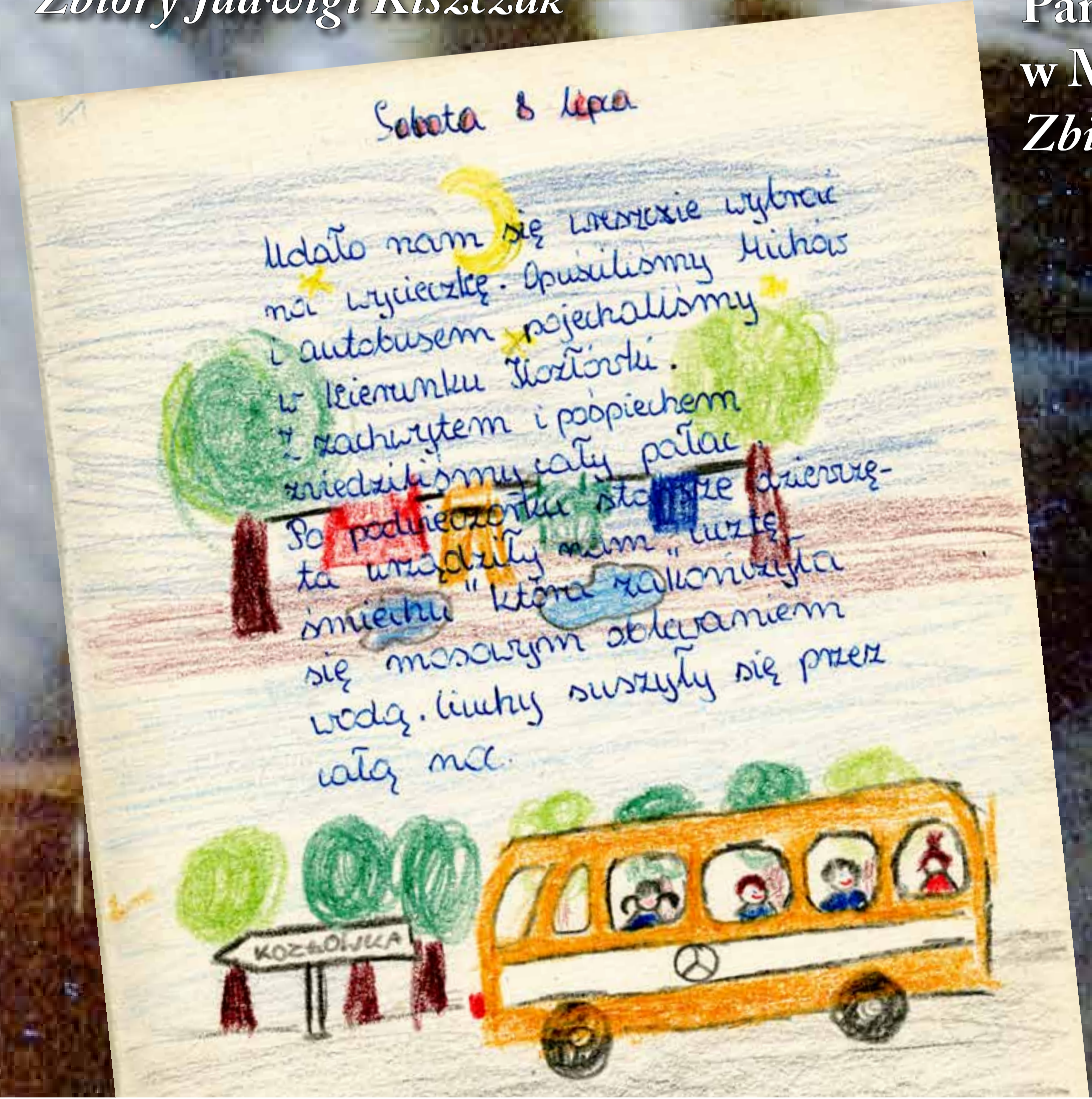
Środki finansowe zapewniała podziemna „Solidarność”. Kadra wychowawców wywodziła się głównie ze środowiska nauczycielskiej „Solidarności”.

Dzięki bezinteresownemu zaangażowaniu różnych środowisk w latach 1982–1989 zorganizowano łącznie kilkadziesiąt turnusów dla dzieci i młodzieży. Wzięło w nich udział około 5 tys. osób.

Uczestnicy turnusu w Jarosławiu w 1985 r.
Zbiory Danuty Domaradzkiej

Kronika turnusu w Michowie w 1989 r.
Zbiory Jadwigi Kiszczak

Pamiątkowy krzyż z turnusu
w Małym Cichem w 1985 r.
Zbiory Jadwigi Kiszczak

Uczestnicy turnusu w Majdanie Sopockim w 1985 r.
Zbiory Zygmunta Łupiny

DZWON WOLNOŚCI

W 1986 r. regionalna „Solidarność” ufundowała Dzwon Wolności w Świdniku, który upamiętniał zryw „Solidarności” z 1980 r. i przygotowała jego poświęcenie.

Dzwon przeznaczono dla pierwszego budowanego w robotniczym Świdniku kościoła pw. NMP Matki Kościoła.

Poświęcenie dzwonu 18 maja 1986 r. w Świdniku. IPN

CHRZEST DZWONU „WOLNOŚCI”

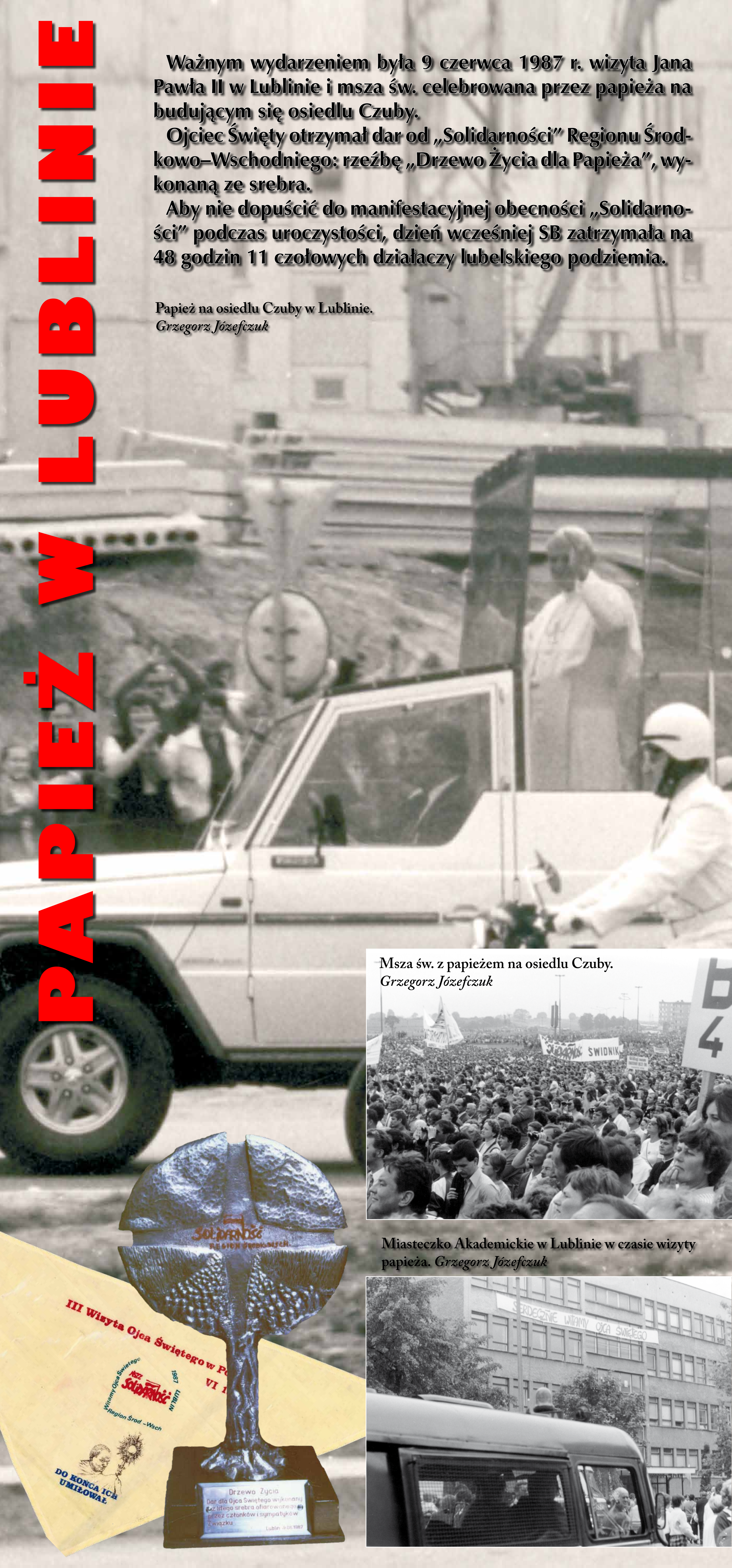
ŚWIDNIK
18-05-1986

Ważnym wydarzeniem była 9 czerwca 1987 r. wizyta Jana Pawła II w Lublinie i msza św. celebrowana przez papieża na budującym się osiedlu Czuby.

Ojciec Święty otrzymał dar od „Solidarności” Regionu Środkowo-Wschodniego: rzeźbę „Drzewo Życia dla Papieża”, wykonaną ze srebra.

Aby nie dopuścić do manifestacyjnej obecności „Solidarności” podczas uroczystości, dzień wcześniej SB zatrzymała na 48 godzin 11 czołowych działaczy lubelskiego podziemia.

Papież na osiedlu Czuby w Lublinie.
Grzegorz Józefczuk

Msza św. z papieżem na osiedlu Czuby.
Grzegorz Józefczuk

Miasteczko Akademickie w Lublinie w czasie wizyty papieża. Grzegorz Józefczuk

Wiosna 1988 r. upłynęła w Lublinie pod znakiem studenckich manifestacji.

Zapoczątkowały je demonstracje przypominające 20. rocznicę wydarzeń z 1968 r.

W maju 1988 r. szczególny charakter miał tzw. sitting, zorganizowany 6–10 maja na schodach wejścia głównego KUL. Trzymając transparenty lubelscy studenci manifestowali swoją solidarność z protestującymi zakładami pracy w Polsce.

WIOSNA STUDENTÓW

Sitting na schodach KUL. Ireneusz Marciszuk

W ramach ogólnopolskich działań ujawniających część władz „Solidarności”, 5 października 1986 r. powołano w Lublinie jawną Tymczasową Radę NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego.

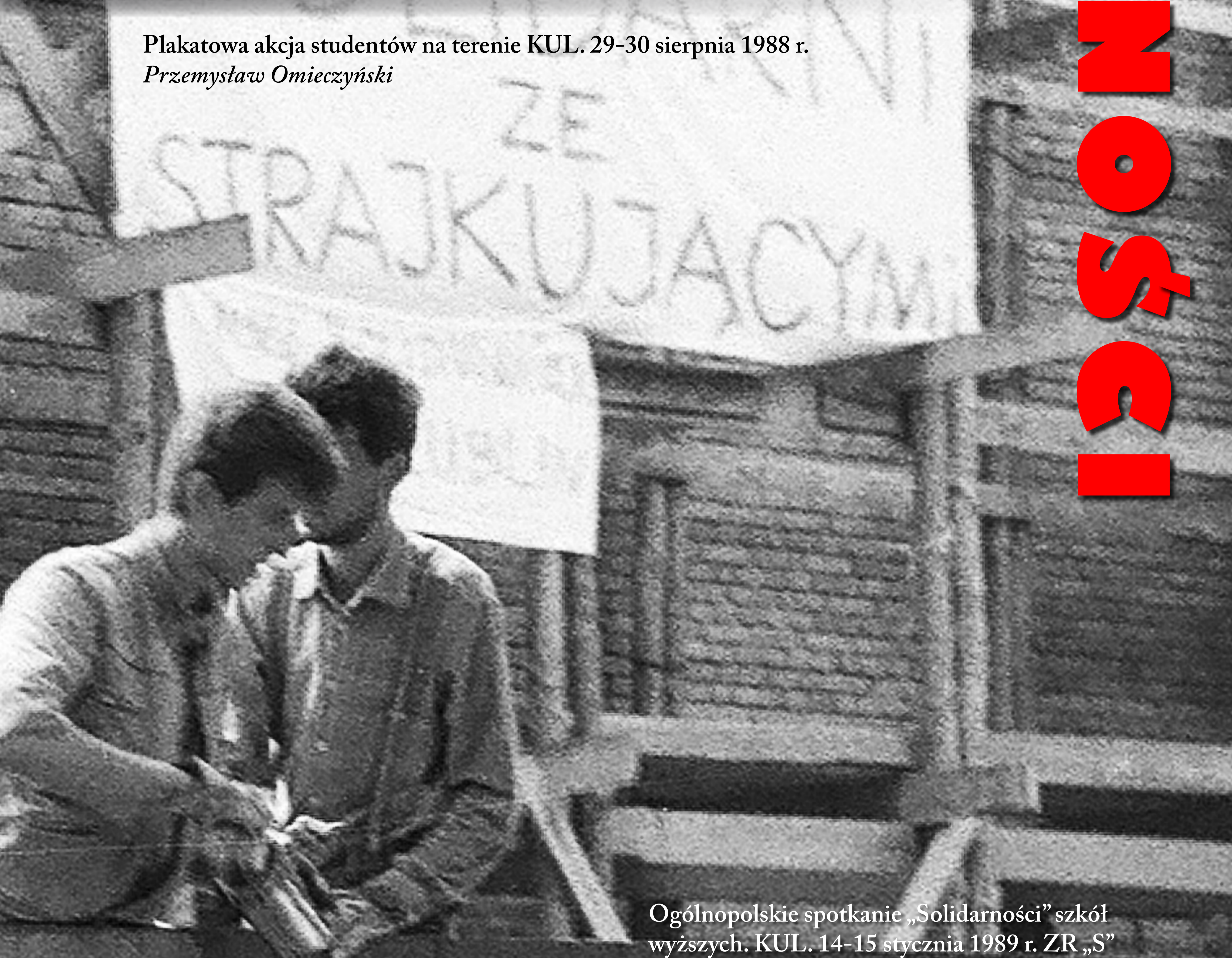
Od listopada 1987 r. rozpoczęto próby rejestrowania zakładowych struktur „Solidarności”.

Fala strajków sierpniowych 1988 r. dotarła także do Lublina, gdzie strajki solidarnościowe podjęto w FSC i Zakładach Metalurgicznych „Ursus”, a na terenie KUL studenci rozwiesili transparenty i plakaty wyrażające solidarność ze strajkującymi.

11 listopada 1988 r., na placu Litewskim w Lublinie odbył się pierwszy po kilku latach publiczny wiec współorganizowany przez „Solidarność”, który zgromadził około 5 tysięcy mieszkańców.

Plakatowa akcja studentów na terenie KUL. 29-30 sierpnia 1988 r.

Przemysław Omieczynski

Ogólnopolskie spotkanie „Solidarności” szkół wyższych. KUL. 14-15 stycznia 1989 r. ZR „S”

Manifestacja w Lublinie. 11 listopada 1988 r.

Ireneusz Marciszuk

Rok 1989 okazał się czasem ostatecznego wyjścia NSZZ „Solidarność” z podziemia.

W lutym 1989 r., po ponad siedmiu latach konspiracji, ujawnił się w Lublinie Tymczasowy Zarząd Regionu.

Sprawdzianem sprawności organizacyjnej „Solidarności” była błyskawiczna kampania wyborcza zakończona pełnym sukcesem 4 czerwca 1989 r.

Wszyscy kandydaci Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” na Lubelszczyźnie do sejmu i senatu otrzymali ogromne poparcie i zdobyli miejsca mandatowe w pierwszej turze.

Rozpoczął się etap legalnego działania Związku w warunkach wolnego i demokratycznego państwa.

Manifestacja „Solidarności” w Lublinie. Wiosna 1989 r. ZR „S”

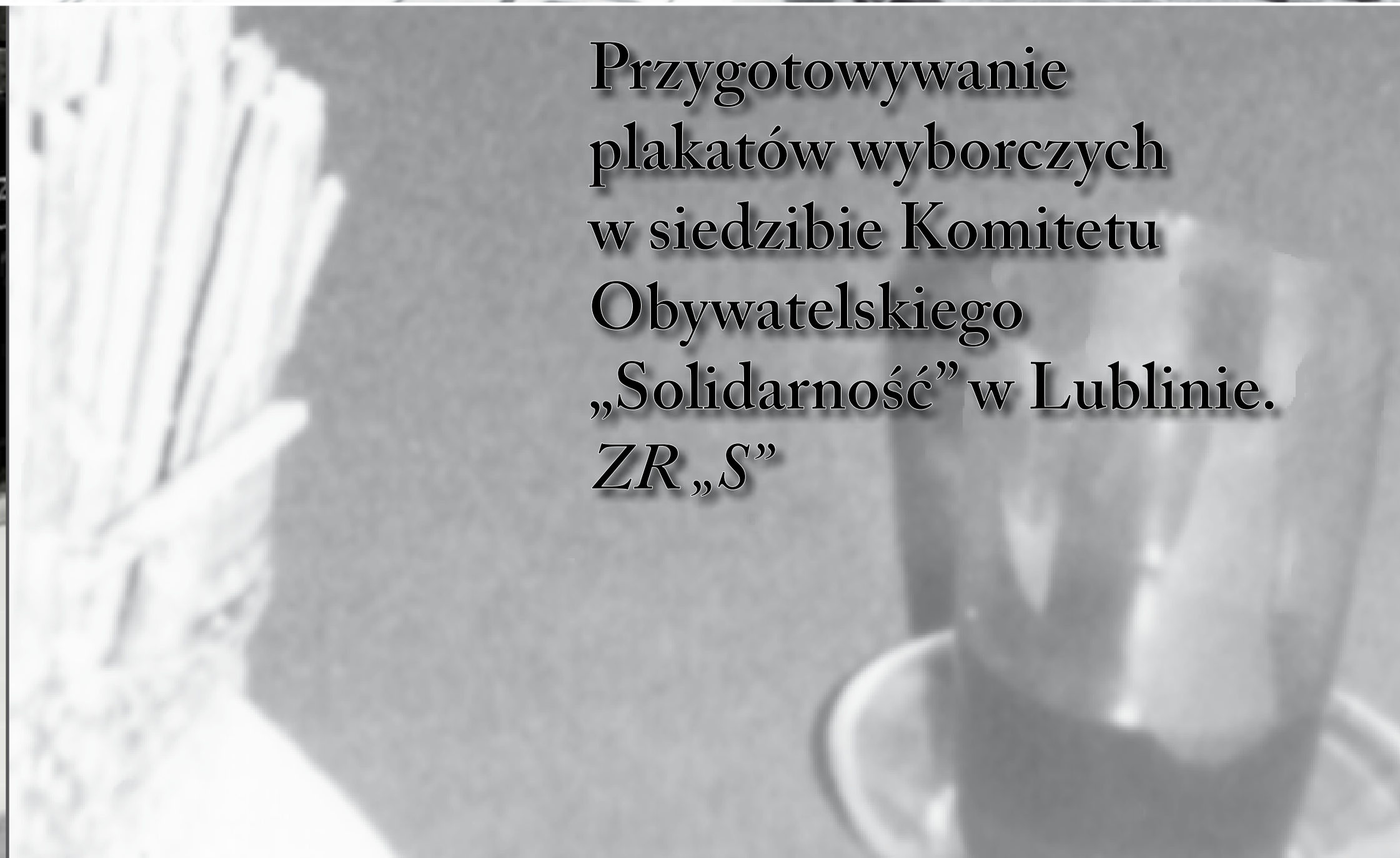

Spotkanie „Solidarności” w Lublinie. Wiosna 1989 r. ZR „S”

Kampania wyborcza Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” w Lublinie. ZR „S”

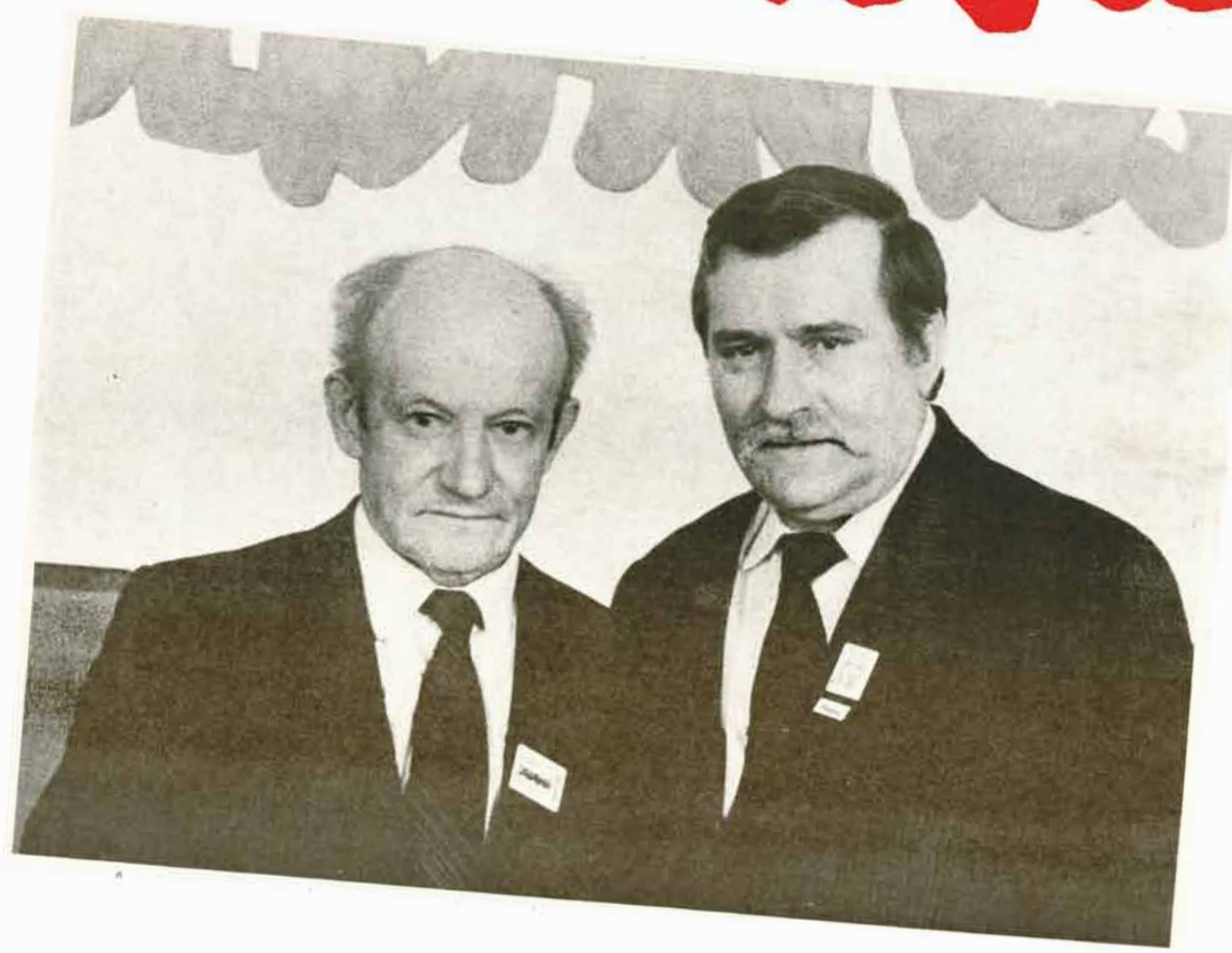
Przygotowywanie plakatów wyborczych w siedzibie Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” w Lublinie. ZR „S”

TOBIE SIĘ UDA

żeby
była

SOLIDARNOSCI

GŁOSUJ NA
JANUSZA ROŻKA
KANDYDATA DO SEJMU

WYBIERZ SWOJĄ POLSKĘ

musi

Ci

H.T.

Plakaty wyborcze Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” w Lublinie. ZR „S”.